

Стразбур, 22. новембар 2017. Године

Поверљиво
ЦПТ (2017)63

**ИЗВЕШТАЈ
ВЛАДИ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
О ПОСЕТИ ЕВРОПСКОГ КОМИТЕТА ЗА СПРЕЧАВАЊЕ МУЧЕЊА
И НЕЧОВЕЧНОГ ИЛИ ПОНИЖАВАЈУЋЕГ ПОСТУПАЊА ИЛИ КАЖЊАВАЊА
(у даљем тексту: КОМИТЕТ)**

ОД 31. МАЈА ДО 7. ЈУНА 2017. ГОДИНЕ

Усвојено 10. новембра 2017. Године

САДРЖАЈ

РЕЗИМЕ

РЕЗИМЕ	3
---------------------	----------

I. УВОД	3
----------------------	----------

A. Посета, извештај и даље праћење.....	6
---	---

Б. Контекст посете и сарадња са делегацијом	6
--	----------

II. ЧИЊЕНИЦЕ УТВРЂЕНЕ ТОКОМ ПОСЕТЕ И ПРЕДЛОЖЕНЕ МЕРЕ	9
---	----------

A. Органи за спровођење закона	9
---	----------

1. Прелиминарна запажања.....	9
-------------------------------	---

2. Неадекватно поступање.....	9
-------------------------------	---

3. Провера навода о неадекватном поступању.....	15
---	----

4. Мере заштите од неадекватног поступања.....	22
--	----

5. Услови смештаја задржаних лица.....	25
--	----

Б. Затворски објекти	27
-----------------------------------	-----------

1. Прелиминарна запажања.....	27
-------------------------------	----

2. Услови притвора.....	28
-------------------------	----

а. режим.....	29
---------------	----

б. материјални услови.....	29
----------------------------	----

3. Службе здравствене заштите.....	35
------------------------------------	----

4. Остала питања.....	35
-----------------------	----

а. затворско особље.....	29
--------------------------	----

б. контакт са спољним светом.....	36
-----------------------------------	----

ДОДАТАК I

Списак објеката које је посетила делегација Комитета	37
---	-----------

РЕЗИМЕ

Главни циљ *ad hoc* посете Комитета Србији 2017. године био је да се испита поступање полиције према лицима лишеним слободе као и начин на који се поступало по притужбама задржаних лица на поступање полицијских службеника, како у погледу дисциплинских мера, тако и кривичних истрага и поступака. Такође је испитано и поступање према лицима која су у притвору у истрази (притвореницима) и услови у притвору, као и материјални услови у полицијским станицама.

Делегација је генерално наишла на одличну сарадњу током ове посете. Међутим, начело сарадње наведено у члану 3. Конвенције такође захтева предузимање одлучних корака у циљу побољшања ситуације као одговор на кључне препоруке Комитета. У том смислу, Комитет верује да ће органи Републике Србије предузети конкретне мере за примену дугогодишњих препорука попут оних које се односе на примену мере притвора и озбиљно решавање проблема неадекватног поступања полицијских службеника.

Органи за спровођење закона

Делегација Комитета добила је значајан број навода о физичком неадекватном поступању полицијских службеника према задржаним лицима, нарочито у већим градским срединама. Наводно неадекватно поступање састојало се од шамара, удараца рукама и ногама, удараца службеном палицом, удараца различитим нестандартним предметима (попут палице за безјбол), као и неколико тврдњи осумњичених за кривична дела да су били изложени шокovima ручним електричним апаратима приликом хапшења или током испитивања. Овакво неадекватно поступање наводно је имало за циљ да се од осумњичених изнуди признање или да се казне. Извештај се позива на одређен број случајева за које је делегација Комитета прикупила медицинске доказе и осталу документацију која је указала на доследност са наводима о неадекватном поступању задржаних лица.

Органи Републике Србије морају да прихвате чињеницу да је неадекватно поступање полицијских службеника присутно; то није дело неколико службеника који су „застранили“ већ прихваћена пракса у садашњој полицијској култури, посебно међу криминалистичким инспекторима. Сходно томе, надлежни органи морају да промовишу један суштински другачији приступ према методама полицијске истраге, приступ који се не заснива на доказу исказа - признања, већ на добијању тачних и поузданих информација у циљу откривања истине о питању које је предмет истраге. Органи Републике Србији морају да предузму одлучне мере у борби против неадекватног поступања полицијских службеника, које треба да обухвате обуку за криминалистичке инспекторе о одговарајућим методама саслушања и истражним техникама и о командној одговорности виших руководиоца. Надаље, органи Републике Србије треба да утврде засебне просторије за саслушање опремљене са аудио и/или видео опремом за снимање полицијских саслушања.

У циљу супростављања тренутној култури некажњивости која прожима делове различитих полицијских снага унутар земље, од суштинског је значаја да се спроводе делотворне истраге о наводима о неадекватном поступању и да кривична дела полицијских службеника буду кажњена. У идеалном случају, органи Републике Србије ће успоставити независно тело за притужбе на рад полицијских службеника. Међутим, Комитет схвата да је ово дугорочни циљ и сматра да би краткорочно гледано, органи Републике Србији требало да предузму мере да ојачају капацитете Сектора унутрашње контроле Полиције

(СУКП) и да искорене праксу да руководиоци из исте организационе јединице потчињеног службеника оптуженог за неадекватно поступање спроводе истрагу. Како би СУКП био способан да спроводи ефикасне истраге на благовремен и темељан начин, потребно је да му се обезбеде одговарајући ресурси, укључујући и јачање кадровске оспособљености, и да се обезбеди да су његови истражитељи прописно обучени и да унапређују своје истражне способности (на пример доношењем наредбе о медицинском вештачењу наводних жртава полицијског неадекватног поступања).

Што се тиче делотворности тужилачких истрага, Комитет је утврдио да прелиминарне активности кривичне истраге често нису испуниле захтеве темељитости. Сходно томе, Комитет сматра да тужиоци увек треба сами да спроводе истраге, без обзира на то да ли је у питању скраћени поступак или не, и да се истраге спроводе на свеобухватан начин. Комитет је такође прегледао неколико судских одлука, што је показало неколико проблематичних подручја, попут прекомерне дужине трајања поступка, и изрицање благих казни. Комитет подсећа колико је важно да се обезбеди да службеницима за спровођење закона, који су проглашени кривим за неадекватно поступање према неком лицу, буду изречене адекватне казне.

Што се тиче мера заштите од неадекватног поступања према лицима лишеним слободе, уочен је одређен број недостатака у погледу касног обавештавања о притвору, коришћења услуга бранилаца по службеној дужности у спречавању неадекватног поступања и њиховог лошег рада, и недостатка поверљивости лекарских прегледа притворених лица. Даље, треба предузети кораке да се обезбеди свеобухватна и ефикасна евиденција о задржавању у евидентирању времена које задржано лице проведе. Поред тога, требало би сачинити кодекс понашања за обављање саслушања.

Материјални услови у одређеним полицијским станицама, као што је Полицијска управа Панчево, су прихватљиви. Међутим, просторије у многим полицијским станицама које смо посетили биле су оронуте и у лошем стању, са мало или нимало природног светла, слабом вештачком осветљеношћу и недовољном проветрености. Потребно је да се предузму мере како би се обезбедило да се свим задржаним лицима вода и храна нуди у одговарајућим временским размацима.

Затворске установе (притворске јединице)

У притворским јединицама у установама које смо посетили, преоптерећеност смештајних капацитета је и даље велики проблем и потребно је да се предузму конкретне мере како би се обезбедило да сви притвореници имају најмање по 4 квадратна метра животног простора у просторијама за смештај више лица, изузимајући санитарни чвор. Ово постаје изузетно важно када се има у виду да су притвореници закључани у својим ћелијама 22 или више сати дневно месецима, без приступа сврсходним активностима и бројним ограничењима која су одредиле судије током читавог претходног поступка. Комитет сматра да је такав режим реликт прошлости. Органи Републике Србије треба да осмисле и спроведу свеобухватни режим активности за притворнике ван ћелија. Што се тиче малолетника у притвору, неопходно је да се одмах предузму кораки да им се понуде образовне и рекреативне активности прилагођене њима. Исто тако, притвореницима треба да буду на располагању сврсисходне активности и одговарајући људски контакт, нарочито када бораве у условима сличним самици.

Материјални услови су били задовољавајући у реновираним деловима Окружног затвора у Београду и Прокупљу. Међутим, притворске јединице у другим посећеним затворима

имале су неодговарајуће проветравање, недовољно осветљење, лоше хигијенске услове и знаке пропадања. Органи Републике Србије треба да наставе са својим напорима на побољшању услова притвора у затворима и отклоне специфична питања истакнута у овом извештају.

Истакнута је важна улога здравствених служби у затворима. Од суштинског је значаја да са сваким новопримљеним затвореником буде обављен одговарајући разговор, и да га лекар физички прегледа у року од 24 часа од пријема. Надаље, морају се предузети кораци како би се обезбедило систематско евидентирање свих повреда, и да се извештаји о трауматским повредама који се односе не повреде које су вероватно последица неадекватног поступања аутоматски прослеђују органу овлашћеном за спровођење истрага. Таква процедура недавно је уведена у окружним затворима у Београду и Новом Саду, што представља позитиван напредак. Такође се понављају препоруке везано за поверљивост здравствених прегледа и израду свеобухватне стратегије за пружање помоћи затвореницима који имају проблема са дрогама.

У циљу додатног унапређења контакта са спољним светом, потребно је преиспитати режим посета у свим притворским јединицама како би се обезбедило да затвореници имају право на најмање три посете месечно у трајању од једног сата, како је предвиђено Законом о кривичном поступку из 2014. године, а пожељно би било еквивалентно једном сату сваке недеље. Поред тога, органи Републике Србије треба да уведу да су отворене посете правило за све затворенике, а затворене посете изузетак.

I. УВОД

A. Посета, извештај и праћење

1. У складу са чланом 7. Европске конвенције за спречавање мучења и нечовечног или понижавајућег поступања и кажњавања (у даљем тексту: „Конвенција“), делегација Комитета посетила је Србију у периоду од 31. маја до 7. јуна 2017. године. Комитет је проценио да „околности захтевају“ овакву посету (члан 7. Став 1. Конвенције). У Додатку I налази се списак полицијских и затворских установа које је делегација Комитета посетила, а у Додатку II информације о националним органима и организацијама са којима се сусрела.

У посети су били следећи чланови Комитета:

- Марзена Ксел, први потпредседник Комитета (шеф делегације)
- Нико Хиршч (*Nico Hirsch*)
- Давор Стриновић.

Члановима делегације подршку су пружили Хју Четвинд, шеф одсека, и Кристиан Лода из Секретаријата Комитета, а помоћ Боштјан Шкрлец, врховни државни тужилац из Словеније (експерт) и Душица Лисјак, Биљана Обрадовић и Јасна Соптрајанова (преводиоци).

2. Комитет је извештај о посети усвојио на својој 94. седници, која је одржана од 6. до 10. новембра 2017. године, и доставио га органима Републике Србије 22. новембра 2017. године. Разне препоруке, коментари и захтеви за информација Комитета приказани су подебљаним словима у овом извештају. Комитет захтева од органа Републике Србије да у року од четири месеца доставе одговор који ће садржати потпун опис активности које су предузели како би применили препоруке Комитета и одговоре на коментаре и захтеве за информацијама наведнеим у извештају.

B. Контекст посете и сарадња са делегацијом

3. Главни циљ посете био је да се испита поступање полиције према лицима лишеним слободе и практична примена мера заштите у вези са њиховим лишавањем слободе. Испитан је и начин на који се поступало по притужбама задржаних лица на неадекватно поступање полицијских службеника, како у погледу дисциплинских мера, тако и кривичних истрага и поступака. Поред тога, проверавано је поступање према лицима која су у притвору у истрази (притвореницима) и услови у притвору, као и материјални услови у полицијским станицама.

4. У свом извештају о посети 2015. године, Комитет је навео да је делегација примила значајан број навода о физичком неадекватном поступању полицијских

службеника према задржаним лицима. Детаљни наводи су примљени и о везаности лица лисицама у незгодном положају које траје сатима, стављању пластичне кесе преко главе, наношења шокова ручним електричним апаратима и ударања по табанима тврдим предметима (тј. такозвана фалака) и ударања лица различитим нестандартним предметима (као што су ланци за закључавање бицикле, дрвене подне плочице и палице за бејзбол). Дате су препоруке органима Републике Србије за усвајање вишеструког приступа за окончање неадекватног поступања службених лица, који су обухватиле и успостављање делотворног независног система притужби на неодговарајуће понашање полицијских службеника, као и за побољшање практичне примене мера заштите од неадекватног поступања. Кораци које су наводно предузели органи Републике Србије да би се позабавили веома озбиљним наводима наведеним у извештају, како у погледу истраживања праксе, тако и предузимања мера за окончање неадекватног поступања полицијских службеника, били су потпуно недовољни. Комитет је заиста разочаран одговором Министарства унутрашњих послова по овом питању и чињеницу да су многе препоруке нису примењене.

Даље, у периоду након посете Србији 2015. године, медији и невладине организације су више пута пријављивали случајеве наводног неадекватног поступања полиције. На пример, у недавном случају из маја 2017. године, један пар ромске националности који је одведен у београдску полицијску станицу навео је да је муж злостављан на расној основи и да је ударен у стомак, да су му шаке ударане кожном каишом, а пластична кеса стављена преко главе и затегнута изазивајући осећај гушења, као и да је пиштољ са спуштеним орозом уперен у његову шаку. Наводно им је био ускраћен приступ браниоцу, а све се завршило потписујући шест докумената чији садржај нису разумели.

Стога, у светлу свих горе наведених елемената, Комитет је одлучио да обави *ad hoc* посету како би сам утврдио да ли је ситуација везано за неадекватно поступање полицијских службеника и даље озбиљан проблем.

5. Делегација је наишла на изузетну сарадњу руководства и особља у посећеним објектима, укључујући брз приступ местима које је делегација желела да обиђе и могућност обављања разговора са лицима лишеним слободе у четири ока, као и да изврши увид у релевантну документацију.

Међутим, Комитет је више пута нагласио да начело сарадње наведено у члану 3. Конвенције такође захтева предузимање одлучних корака ради побољшања ситуације као одговор на препоруке Комитета. У том смислу, делегација је приметила да су у последње две године предузети конкретни кораци за побољшање материјалних услова притвора за притворена лица у окружним затворима у Београду и Панчеву, као и у казнено-поправном заводу у Нишу. Ипак, и даље постоји потреба да се фундаментално преиспита тренутни приступ према притвору у истражи и повећа посвећеност у решавању проблема неадекватног поступања полицијских службеника.

6. У току трајања посете, делегација је имала састанак са Радомиром Илићем, државним секретаром у Министарству правде, Владимиром Ребићем, директор полиције, Милошом Опарницом, помоћником министра и начелником Сектора унутрашње контроле Министарства унутрашњих послова, Миланом Стевановићем, директором Управе за извршење кривичних санкција, као и другим руководиоцима из претходно поменутих

министарстава. Осим тога, делегација се састала и са два заменика републичког јавног тужиоца, Милошем Јанковићем, вршиоцем дужности Заштитника грађана и руководиоцем Националног механизма за превенцију, као и представницима Београдског центра за људска права.

7. На крају своје посете, делегација је органима Републике Србије представила своја прелиминарна запажања. На том састанку, делегација је изнела хитно запажање у складу са чланом 8. став 5. Конвенције и захтевала од органа Републике Србије да одмах престану са коришћењем две просторије у Полицијској станици Стари град у Београду (пошто су потпуно неусловне) док се адекватно не реновирају.

Својим дописом од 1. септембра 2017. године, органи Републике Србије доставили су информације о мерама које се предузете као одговор на непосредно запажање, као и о другим питањима које је делегација Комитета поставила током прелиминарних запажања. Ове информације узете су у обзир у одговарајућим деловима овог Извештаја.

II. ЧИЊЕНИЦЕ УТВРЂЕНЕ ТОКОМ ПОСЕТЕ И ПРЕДЛОЖЕНЕ АКТИВНОСТИ

A. Органи за спровођење закона

1. Прелиминарна запажања

8. Правни оквир се није променио од времена посете 2015. године. Укратко, нови Законик о кривичном поступку (ЗКП), који је ступио на снагу 2014. године, увео је промену са инквизиторног система на више адверзаторни систем са фазом истраге којом сада руководи тужилаштво. ЗКП предвиђа обавезу полиције да без одлагања изведе ухапшеног осумњиченог за кривична дела у року од осам сати пред тужиоца. Полиција такође мора да у року од два сата изда осумњиченом привремену одлуку о лишавању слободе. Тужилац је тај који доноси одлуку о задржавању осумњиченог за кривична дела у полицијском притвору до 48 сати од тренутка лишења слободе.¹ Полицијско задржавање осумњичених за кривична дела ограничено је на највише 48 сати и уређено чланом 29. Устава.

Полиција такође може да позове лице да се појави у полицијским просторијама ради добијања информација, у трајању од највише четири сата. Када постоји разумна сумња да је позвано лице учинилац кривичног дела, оно се може позивати само у својству осумњиченог и сходно томе поучено о својим правима. У таквом случају, позвано лице има право на браниоца у складу са чланом 289. ЗКП-а.

У складу са чланом 53. Закона о полицији, полиција има право да задржи лице које ремети јавни ред и мир у трајању од највише 24 сата. Даље, члан 165. Закона о прекршајима омогућава задржавање лица од стране полиције у трајању не дужем од 24 сата уколико се не може утврдити његов идентитет. Коначно, полиција такође задржава право да задржи лица на основу Закона о безбедности саобраћаја у трајању од не дужем од 12 сати².

2. Неадекватно поступање

9. Већина лица са којима се делегација сусрела навела је да су се полицијски службеници понашали прописно поступали према њима у време хапшења и касније током периода задржавања. Међутим, делегација је примила значајан број навода о неадекватном физичком поступању полицијских службеника према задржаним лицима, пре свега у већим градским срединама (тј. Београду, Нишу и Новом Саду). Одређен број навода примљен је и из мањих градова, попут Ћуприје, Лесковца, Прокупља и Врања.

Наводно неадекватно физичко поступање углавном се односило на шамаре, ударце рукама и ногама, ударце службеном палицом, нестандартним предметима (као што је палица за бејзбол), као и неколико тврдњи осумњичених за кривична дела да су били изложени шокovima ручним електричним апаратима приликом хапшења или током

¹ Сходно члановима 249. и 69. ЗКП-а.

² Углавном у сврху трежњења када се процени да је возач у стању тешке алкохолисаности (сходно члану 283. Закона о безбедности саобраћаја на путевима).

испитивања. Овакво неадекватно поступање наводно је имало за циљ да се од осумњичених изнуди признање или да се казни њихово понашање.

10. У одређеном броју случајева, делегација је прикупила медицинске доказе и другу документацију који указују на доследност са наводима о неадекватном поступању полицијских службеника према задржаним лицима. У даљем тексту наведени су примери у сврху илустрације. Док су нека лица које је делегација сусрела рекла да желе да поднесу притужбу на неадекватно поступање,³ друга лица су пружила информације под условом да њихова имена не буду откривена.

- i. 16-годишњи малолетник, који је ухапшен око 23 часа 20. априла 2017. године на улици у Новом Саду изјавило је да су му стављене лисице и да је наводно ударан и шутиран док је био на земљи, и да је био приморан да буде у незгодном положају у трајању од једног сата док су га превезли у Полицијску управу Нови Сад. Одведен је на други спрат и привезан лисицама за плаво обојени сеф у канцеларији криминалистичког инспектора,⁴ заштитни прслук му је стављен преко главе и изложен бројним ударцима службеном палицом, као и ударцима рукама и шутирању у тело од стране неколико полицијских службеника док није признао.⁵ Остао је везан за сеф све до наредног јутра, до 9 часова, и изјавио је да је чуо како ударају његова два пријатеља у суседним канцеларијама на истом спрату. Није му био обезбеђен бранилац нити дозвољено да ступи у контакт са одраслом особом од поверења, што је у супротности са законским мерама заштите предвиђеним у члану 49. Закона о малолетним учуницима кривичних дела. Тек наредног јутра у 10 часова пре подне он је видео браниоца и своје родитеље.
- ii. Млада жена ухапшена у свом дому 25. маја 2017. године у Београду изјавила је да ју је полицијски службеник наводно бадио на под и неколико пута ударио у присуству њене мајке. Такође се жалила да јој пређено различитим поступцима уколико не призна, и трвдила је да су јој намерно јако стегли лисице да би јој нанели бол. Након пријема у затвор, евидентирани су следеће повреде: две ексоријације на носу, сивкасти хематом између обрва (5цм x 1цм), хематом на десном образу (1цм x 0,5цм), тамно плави хематом око оба зглоба (1цм x 0,5цм и 2цм x 2цм), хематом на горњем делу десне руке (1цм x 1цм), и ексоријације на десном лакту (5цм x 1цм), на десном колену (2цм x 1цм) и на левом колену (1цм x 1цм).
- iii. Млад мушкарац ухапшен на улици у Београду 5. јануара 2017. године навео је да је бачен на земљу, стављене су му лисице иза његових леђа, и да је након тога добио више удараца од неколико полицијских службеника. Затим, током превоза до Полицијске станице у Раковици ударен му је шамар преко увета и ударен је у

³ С тим у вези, свака особа је дужна да поднесе притужбу надлежним органима јер давање детаља Комитету о наводима о неадекватном поступању не представља званичну притужбу. Ово је јасно дато на знање лицима које је делегација Комитета срела током посете.

⁴ Када је делегација Комитета посетила Полицијску управу у Новом Саду, установила је где се налази канцеларија криминалистичког инспектора и пронашла сеф који је имао ознаке на ручкама које су конзистентне са гребањем фарбе лисицама.

⁵ Овакви начини ударања углавном доводе до повреда унутрашњих органа, а мање су присутне спољне видљиве модрице. Затим, у овом конкретном случају, здравствени радници током пријема у Окружни затвор у Новом Саду нису прегледали горњи део тела малолетника како би утврдили да ли постоје повреде.

главу. Касније је одведен у пријемну амбуланту здравствене установе где је констатовано да има напрслу бубну опну. По пријему у Окружни затвор у Београду, у његов здравствени картон забележена је ексоријација на левом колелу, хематом око оба ока, оток левог уха, црвенкасте боје. Касније га је прегледао специјалиста за ухо, нос и грло који је дијагностиковао да је пукла лева бубна опна.

- iv. Лице ухапшено у свом возилу априла 2017. године у Београду навело је да након што је извучено из возила, да су га полицајци у грађанском оделу, који су га ухапсили, ударали рукама и ногама по целом телу док није изгубио свест. Превезен је у болницу где га је прегледало неколико специјалиста и урађен му је ЦТ преглед. У болничкој лекарској потврди стајало је: „модрице са површинском ексоријацијом у фронталном и десном зигоматском пределу главе. ЦТ главе - субдурални хематом у фронталној регији, структура костију - нема знакова акутних трауматских лезија.“ У његов здравствени картон приликом пријема у затвор такође је евидентирано: „зеленкасти хематом (3цм x 1цм) иза левих ребара. У званичној полицијској евиденцији наведено је да је испао из возила, што је тешко веродостојно с обзиром на природу повреда.
- v. 68-годишњи човек ухапшен у Врању 21. маја 2017. године навео је да су га три службеника неколико пута ударила службеном палицом у груди, леву руку и леву задњицу након хапшења у свом дому и током превоза до полицијске станице. Након прегледа вештака судског-медицинске струке делегације 2. јуна 2017. године евидентирани су следеће повреде: на левој подлактици, црвенкасто зеленкаст хематом (10цм x 4цм); на унутрашњој левој надлактици, више хематома (4цм x 3цм, 1цм x 1цм и 2цм x 1цм); на скапуларној регији, црвено зеленкасти хематом (4 цм x 2 цм); на левој спољној бутини, хематом (10цм x 3цм); и хематом на левој задњици. Повреде су оцењене као доследне са његовим наводима. Он је додатно објаснио да када га је полиција одвела у пријемну амбуланту, он је лекару рекао да му је повреде нанела његова жена, пошто су полицајци који су га ударали били присутни током прегледа и био је уплашен. Међутим, природа повреда је таква да је много већа вероватноћа да су га три полицијска службеника ударала.
- vi. Мушкарац ухапшен у стану у Београду навео је да су га полицијски службеници, након што су му стављене лисице, ударали ногама и рукама, и да су га бацили на под, и да су наставили да га ударају током превоза у Полицијску управу за град Београд, и да је вређан, шамаран и ударан током салсушавања у канцеларији криминалистичког инспектора. У његов здравствени картон при пријему у Окружни затвор у Београду забележено је „хематом на предњој страни врата и ексоријације на обе ноге и на десном колелу“.
- vii. Лице ухапшено у високо ризичном случају у једном ресторану почетком јуна 2017. године навело је да су га тројице полицајаца током саслушања у полицијској станици више пута ударили рукама и ногама, да му је пређено да ће бити силован метлом, и да му је стављена пластична кеса преко главе да изазове осећај гушења. По пријему у Окружни затвор у Београду, имао је следеће повреде: зеленкасти хематом на левом рамену (2 цм), два зеленкаста хематома у пределу абдомена, два зеленкаста хематома (оба 2 цм x 1цм) на десној страни грудног коша, зелени хематом (3цм) на десној страни врата, три ексоријације на челу, хематом на носу, хематом (1цм) изнад левог ока, ексоријација (3цм) на десном зглобу и едем ексоријацију на десном делу горње вилице.

Још једно лице ухапшено током исте операције која је засебно саслушано у другој просторији навело је да је и оно било изложене сличном неадекватном поступању. Након пријема у Окружни затвор у Београду, забележене су следеће повреде: ексоријација на десном колелу, на десној цеваници две линеарне ексоријације, на левом зглобу хематом са отоком. Рендген је показао сломљену десну радијалну кост (кост је била пукла две недеље пре хапшења и лице је изјавило да је молило полицију да му не заврћу десну руку која је била у спленту, али су је они заврнули и кост је поново сломљена).

Ова две лица прегледао је лекар-специјалиста судске медицине делегације који су закључили да су њихове повреде компатибилне са њиховим наводима.

11. Делегација је примила неколико детаљних навода од лица које се односе на употребу апарата за електрошокове од стране полицијских службеника у сврху изнуђивања признања за одређена кривична дела.
- i. Лице које је ухапшено на улици у Београду у марту 2017. године и доведено у Полицијску управу за град Београд навело је да је, док су му руке биле везане лисицима иза његових леђа и док је седео на столици, добио неколико удараца у тело и био подвргнут поновљеним електричним пражњењима из ручног апарата који изгледа као батеријска лампа (величине око 20 цм) у предлу ребара, ногу и доњег дела леђа.
 - ii. Лице које је ухапшено и одведено у Полицијску управу за град Београд навело је да му је, док је било везано лисицама иза његових леђа, стављен заштитни прслук преко горњег дела тела, а неколико полицајских службеника га је ударило рукама и ногама и службеном палицом у тело. Затим, изјавио је да су користили батеријски уређај «Police 20000W» како би му нанели електро-шокове по његовим гениталијама; тврдио је да је имао крв у урину неколико дана након тога.
 - iii. Још једно лице које је ухапшено на граници са Мађарском и одведено у Полицијску станицу у Новом Саду, навело је да су му били нанети више пута електро шокovima са ручног уређаја (који такође служи као батеријска лампа) на унутрашњи део његових ногу и његове тестисе, и током превоза, и док је био везан лисицама за сеф у канцеларији криминалистичког инспектора.

12. Претходно наведени ставови представљају само узорак случајева наводног неадекватног поступања које је забележила делегација. Само у самом Окружном затвору у Београду, у првих пет месеци 2017. Године, било је око 80 случајева пријема лица у затвор са повредама, од којих се велика већина изгледа односила на наводно неадекватно поступање полиције. Поред тога, делегација Комитета састала се са одређеним бројем притвореника који су навели неадекватно поступање, али који нису поднели притужбу приликом уласка у затвор. Даље, многи случајеви у Окружном затвору у Београду, пре увођења система извештавања судије за претходни поступак у априлу 2017. године, нису правилно документовани. У Окружном затвору у Новом Саду, где је делегација примила више навода о неадекватном поступању полицијских службеника, евидентирање повреда приликом пријема није било ни систематско ни свеобухватно. Штавише, у другим притворским јединицима, здравствени преглед лекара приликом уласка се и даље обавља површно и не укључује пун физички преглед (види ставове 59. и 60).

13. Током посете, делегација је поново пронашла нестандартне предмете као што су палица за бејзбол, електрични продужни каблови, службене палице, боксере, итд. у канцеларијама криминалистичких инспектора за које су задржана лица била посебно навела да су службена лица која спроводе закон према њима неадекватно поступала користећи те предмете. У допису примљеном 1. септембра 2017. године, органи Републике Србије објаснили су да су горепоменути предмети које је делегација Комитета пронашла у просторијима за саслушање били одузети као доказни материјал. У вези са тим, треба истаћи да горе наведени нестандартни предмети морају увек да буду одговарајуће обележени, евидентирани и да се чувају у засебном складишном простору. Комитет је такође забележио да недостатак простора у многим полицијским станицама значи да не постоји засебан складишни простор. Међутим, потребно је да се предузму кораци како би се овај недостатак отклонио.

Комитет препоручује органима Републике Србије да направе засебан складишни простор за све заплењене предмете у свакој полицијској станици, почев од седишта полицијских управа. Истовремено, они треба да обезбеде да сво оружје и други предмети заплењени током кривичних истрага буду унети у посебан регистар, и обележени на одговарајући начин (наводећи случај на који се односе) и одложени у засебан складишни простор. Заплењени уређаји за електро-шокове, боксери, палице за бејзбол, електрични продужни каблови, итд. никада не треба да се држе у просторијима у којима се саслушава или држи лице лишено слободе.

14. Комитет се слаже да је хапшење осумњиченог често опасан задатак, посебно ако се лице опире и/или је неко за коју полиција има добар разлог да верује да може бити наоружано и опасно. Околности хапшења могу бити такве да дотично лице добије повреде (и од стране полицијских службеника), а да то није резултат намере да се према том лицу неадекватно поступа. Међутим, не треба примењивати више силе него што је строго потребно приликом хапшење. Штавише, након што су лица лишена слободе стављена под контролу, не може постојати оправдање да их полицајски службеници ударе.

У светлу информација прикупљених током посете 2017. године, **Комитет препоручује да се полицијски службеници редовно подсећају на ова основна начела, укључујући практичне вежбе. Надаље, свака употреба силе од стране службених лица за спровођење закона треба да буде правилно документована (опис чињеница, наведене све повреде, да ли је лице лишено слободе одведено у болницу, итд.).**

15. С обзиром на налазе и запажања делегације током посете 2017. године, којом се поткрепљују налази посете Комитета 2015. године,⁶ органи Републике Србије дужни су да предузму неопходне мере за окончање неадекватног поступања службених лица за спровођење закона применом вишеструког приступа, који обухвата: конкурентни поступак запошљавања полицијских службеника на основу строгих критеријума одабира; образовно оспособљавање за све новозапослене, али и већ одавно запослене

⁶ Види, посебно, став 14. Извештаја Комитета о периодичној посети Србије 2015. године ЦПТ/Инф (2016)21.

полицијске службенике, са посебним нагласком на напредне методе кривичне истраге (види став 16); командна одговорност руководиоца; примена одговарајућих санкција (криминалних и дисциплинских) за учиниоце неадекватног поступања и оне који га не спречавају; и постојање делотворних и независних поступака за проверу притужби и других релевантних информација о наводима о неадекватном поступању полицијских службеника.

Заправо, озбиљност информација прикупљених током посета 2015. и 2017. године о неадекватном поступању захтева хитно и одлучно деловање надлежних органа. Органи Републике Србије морају да признају постојање проблема неадекватног поступања полицијских службеника, да то није резултат неколико службеника који су „застранили“, већ прихваћена пракса у садашњој полицијској култури, нарочито међу криминалистичким инспекторима. Органи треба активно да истраже сва средства у циљу обезбеђивања да порука о нултој толеранцији неадекватног поступања према задржаним лицима допре до свих службеника за спровођење закона на свим нивоима; они треба да схвате, кроз конкретно деловање, да је влада решена да искорени неадекватно поступање према лицима лишеним слободе. Сузбијање неадекватног поступања не подразумева само усвајање одговарајућих правних норми већ и предузимање неопходних корака како би се обезбедила њихова примена, укључујући и благовремено прослеђивање информација о наводу о неадекватном поступању надлежним судским и тужилачким органима (види став 61).

Комитет понавља своју препоруку да министар унутрашњих послова, директор полиције и начелници полицијских управа пошаљу снажну поруку да је неадекватно поступање према лицима лишеним слободе противзаконито, непрофесионално и да подлеже одговарајућим санкцијама. Ову поруку треба понављати у одговарајућим временским размацима на нивоу полицијских управа. Надаље, надлежни органи треба да обезбеде да сви наводи о неадекватном поступању буду предмет истраге, и да виши службеници сnose командну одговорност за своје обавезе.

16. Осим тога, Комитет понавља потребу да надлежни органи промовишу један суштински другачији приступ према методама полицијске истраге. Очигледно је да кривично-правни систем који нагласак ставља на доказ исказа - признање подстиче службенике укључене у истрагу кривичног дела да користе физичку или психолошку принуду. Пре свега, прецизан циљ таквог испитивања мора бити кристално јасан: циљ треба да буде добијање тачних и поузданих информација како би се открила истину о предмету истраге, а не добијање признања од некога за кога се претпоставља, у очима службеника који обављају саслушање, да је већ крив.

Осим горе наведених мера у ставу 15, такав приступ мора укључивати усвајање детаљних упутстава о правилном обављању саслушања осумњичених за кривична дела. Потребно је организовати посебну обуку о професионалним техникама саслушања за полицијске оперативце и истражитеље. Обука треба да стави нагласак на приступ заснован на обавештајним информацијама и физичким доказима, чиме се смањује ослањање на информације и признања добијена током саслушања у сврху добијања доказа који ће довести до осуђујуће пресуде.

Систем сталног праћења стандарда и процедура за обављање саслушања треба такође спровести како би се олакшала истрага о свим наводима о неадекватном поступању. Ово би захтевало тачно евидентирање саслушања помоћу електронске видео опреме. Такође, треба да се систематски води евиденција о времену почетка и завршетка саслушања, о сваком захтеву задржаног лица током саслушања, и особама присутних током сваког саслушања.

Комитет препоручује да органи Републике Србије делују тако да обезбеде да криминалистички инспектори обављају своје дужности у складу са одговарајућим одредбама Закона о кривичном поступку. У ту сврху потребно је редовно организовати стручно оспособљавање за ове службенике, које треба да обухвати одговарајуће технике саслушања и истраге, као и спречавање неадекватног поступања.

Уопштено говорећи, Комитет жели да буде обавештен о различитим елементима који чине саставни део ригорозне процедуре запошљавања полицијских службеника.

Надаље, органи Републике Србије треба да успоставе наменске просторије за саслушање, опремљене аудио и/или видео опремом за снимање полицијских саслушања.

17. По мишљењу Комитета, неопходно је промовисати полицијску културу у којој се неадекватно поступање сматра непрофесионалним. Мора да постоји јасно разумевање да се кривица за неадекватно поступање проширује ван стварних учинилаца на све који знају, или треба да знају, да се неадекватно поступање догађа /или се догодило и не спрече га или га не пријаве. Комитет сматра да посебно треба подстицати правилно понашање припадника полиције према задржаним лицима, пре свега тиме што ће се подстицати полицијски службеници да спрече своје колеге да неадекватно поступају према задржаним лицима, и да пријаве, путем одговарајућих канала, све случајева насиља од стране колега. То подразумева развијање јасне линије пријављивања одвојеном органу ван дотичне полицијске јединице, као и правни оквир за заштиту појединаца који обелодањују информације о неадекватном поступању и другим облицима неодговарајућег понашања.

Комитет препоручује министру унутрашњих послова, директору полиције и начелницима полицијских управа да активно промовишу промену културе унутар редова органа за спровођење закона.

Штавише, од суштинског је значаја да се воде делотворне истраге о наводима о неадекватном поступању како би се показало да ће криминална дела полицијских службеника бити кажњена и да се супротставе тренутној култури некажњивости која прожима делове различитих полицијских снага у земљи. Ово ће такође подржати поруку нулте толеранције.

3. Истрага навода о неадекватном поступању

18. Делотворност поступака које се предузимају у случају неадекватног поступања може бити саставни дио превентивног мандата Комитета, имајући у виду импликације које такви поступци имају на будуће понашање. Забрана мучења и других облика неадекватног поступања подрива се сваки пут када службеници одговорни за таква дела

не одговарају за своје поступке. Ако добијене информације које указују на неадекватно поступање нису праћене хитним и ефикасним одговором, они који су склони неадекватном поступању према лицима лишеним слободе брзо ће доћи до уверења - и са врло добрим разлогом - да то могу чинити некажњено.

Насупрот томе, када се виши руководиоци који наређују, одобравају, слажу се, чине или толеришу мучење и неадекватно поступање изведу пред лице правде за своје поступање или непоступање, шаље се недвосмислена порука да ће такво понашање бити кажњено.

19. Комитет је у свом извештају о посети из маја 2015. године описао систем интерних притужби на повреду дужности и напоре органа Републике Србије да успоставе делотворан систем истраге навода о неадекватном поступању полицијских службеника, првенствено имајући у виду неколико пресуда Европског суда за људска права⁷ и Уставног суда. Међутим, узимајући у обзир информације добијене након посете 2015. године, Комитет није убеђен да су истраге навода о неадекватном поступању полицијских службеника биле делотворне.

20. Током посете 2017. године, Комитет је одлучио да испита систем провера навода о неадекватном поступању полицијских службеника и да види да ли такве истраге испуњавају критеријуме делотворности.⁸ То јест, да ли су лица одговорна за спровођење таквих истрага непристрасна и независна од оних који су умешани у те догађаје, и да ли се истраге спроводе брзо и темељно (тј. да ли су предузети сви разумни кораци како би се обезбедили докази који се односе на инцидент).

У том циљу, делегација Комитета одржала је састанке са помоћником министра унутрашњих послова и начелником Сектора унутрашње контроле Министарства унутрашњих послова (СУКП) и његовим тимом, и преиспитала низ истрага о наводима о неадекватном физичком поступању. Даље, делегација је такође одржала састанке са високим службеницима Републичког јавног тужилаштва и испитала већину истражних и судских поступака који су спроведени од 2010. године у погледу чланова 136 (изнуђивање исказа) и 137 (мучење и злостављање) Кривичног законика везано за службена лица за спровођење закона. Такође је анализирано неколико судских пресуда донетих у поступку против службених лица за спровођење закона који су оптужени за дела мучења и злостављања лица лишене слободе у периоду између 2010. и 2016. године.

Делегација Комитета је такође примила копију нацрта Методологије за проверу навода о неадекватном поступању коју су израдили представници Републичког јавног тужилаштва, Министарства унутрашњих послова, СУКП-а и ОЕБС-а. Методологија ће служити као смернице за тужиоце и полицијске службенике који спроводе истрагу навода о мучењу и неадекватном поступању, јер пружа практичне информације и савете по питањима као што су осигурање доказа и обављање разговора са сведоцима, жртвама и

⁷ Види, на пример, одлуке Европског суда за људска права у случајевима *Станимировић против Србије* од 18. октобра 2011. године, *Хајнал против Србије* од 19. јуна 2012. године, *Лакатош против Србије* од 7. јануара 2014. године, *Хабими против Србије* од 3. јуна 2014. године, и *Петковић против Србије* од 15. јула 2014. године.

⁸ Види ЕУ извештај о скринингу за поглавље 23 преговора о приступању Европској унији (тачке 3.1.1.8 и 3.3.1.24)

учиниоцима у таквим случајевима. Ако се правилно примени, методологија ће бити важно средство у спровођење делотворних истрага.

21. СУКП је овлашћен да истражи сваку врсту неадекватног понашања полиције на сопствену иницијативу, на захтев надлежног тужиоца или на основу притужби грађана. Правни оквир који уређује СУКП мало се променио од 2015. године. Према Закону о полицији из 2016. године, притужбе због неадекватног понашања полиције у Министарству обрађује одговарајући руководиоца организационе јединице у којој ради притуженик. Лица могу поднети жалбу⁹ на одлуку трочлавној територијалној комисији коју именује министар унутрашњих послова¹⁰. Притужбе на полицијске службенике које садрже елементе кривичног дела, без одлагања се прослеђују надлежном тужиоцу, министру и СУКП-у.¹¹

СУКП има 127 предвиђених радних места, али тренутно има 85 полицијских службеника распоређених у два одсека (један за превентивне послове и један за кривичне истраге неадекватног понашања полицијских службеника, којем је касније придодато 12 истражитеља) који се налазе у Београду и три регионална центра (Крагујевац, Нови Сад и Ниш). Током разговора са СУКП-ом, делегацији Комитета је обавештена о неколико иницијатива за побољшање ефикасности Сектора, првенствено попуњавање упражњених радних места, израде централне базе података која садржи све притужбе које су поднели грађани у целој земљи, и потпис протокола о сарадњи са органима тужилаштва како би омогућило да СУКП има могућност, између осталог, да нареди медицинско вештачење. На крају, Комитет је упознат са ступањем на снагу у јуну 2017. године новог Правилника о поступању у току решавања притужби поднетих против запослених у Министарству унутрашњих послова, у којем је у члану 7. став 7. предвиђено да министар унутрашњих послова, директор полиције и СУКП буду одмах обавештени о свакој притужби која садржи наводе о мучењу, нечовечним или понижавајућим поступцима.

22. Делегација Комитета је преиспитала свих 35 случајева наведеног неадекватног поступања полицијских службеника које је СУКП обрадио током 2016. године и првих шест месеци 2017. године, од којих је у 12 случајева поднета кривичних пријава надлежним органима тужилаштва. Чини се да је СУКП темељно извршио истрагу у ових 12 случајева, иако није увек била правремена. На пример, у девет од 12 случајева скоро годину дана је било потребно да се спроведе истрагу од датума навода о неадекватном поступању до подношења кривичне пријаве надлежном тужиоцу.¹²

Међутим, у погледу 23 случаја у којима СУКП није предузео даље радње, истрага се не може сматрати темељном (нпр. узимање полицијских извештаја здраво за готово, необављање саслушања осумњичених полицијских службеника итд.). Даље, чини се да су у неким случајевима подносиоци притужбе били одвраћени од стране полицијских

⁹ Види члан 235. став 4. Закона о полицији.

¹⁰ Састоји се од полицијског службеника (у својству председника комисије), функционера из Министарства унутрашњих послова и једног представника јавности. Комисија заседа у свакој полицијској управи, и једна централна у Београду.

¹¹ Види члан 234. Закона о полицији.

¹² У преостала три случаја, истрага је трајала од два до шест месеци.

службеника нивоу управе у поступку првостепених притужби да воде своје предмете пред СУКП-ом. На пример:

- i. притвореник који је имао видљиве повреде на десној страни лица по пријему у затвор у Новом Саду навео је да су га ударили полицијски службеници полицијске испостава Клиса/Нови Сад у тренутку хапшења 16. фебруара 2017. године. СУКП, истражујући по налогу окружног тужиоца из Новог Сада, одлучио је да не поднесе кривичну пријаву упркос јасно утврђеној чињеници да су повреде нанете приликом хапшења осумњиченог (конкретније, док је лежао лицем окренутим ка бетону). Уместо тога, они су се ослонили на чињеницу да је овај притвореник изјавио током саслушања у полицијској станици у Новом Саду да нема притужбе на поступање полицијских службеника. СУКП се задовољио овом изјавом и није тражио разговор са оштећеном странком, нити је утврдио како су повреде настале;
- ii. мајка младе особе поднела је притужбу у вези са наводним неадекватним поступањем полицијских службеника према њеном сину у полицијској станици у Врбасу у тренутку његовог хапшења и касније током саслушања почетком јануара 2017. године, прекомерна употреба силе током хапшења, шамарање, уперивање ласерског показивача према његовим очима и симулирање лажног смакнута пиштољем. СУКП-у је било довољно да одобри извештај руководиоца наводних учинилаца, који наводи да није дошло до неправилности у погледу прекомерне употребе силе и средстава за везивање. Разговор није обављен ни са подносиоцем притужбе ни са наводном жртвом. Затим, испитана документација такође је показала да је полицијски службеник у полицијској станици у Врбасу признао веродостојност навода подносиоцу притужбе и покушао да је одврати од гоњења овог случаја пред СУКП-ом.

23. По мишљењу Комитета, независни орган одговоран за проверу притужби на рад полиције може значајно допринети спречавању злостављања, под условом да је истински независан и адекватно оспособљен за спровођење ефикасних истрага. У идеалном случају, Комитет би желео да органи Републике Србије успоставе такав независни орган за поступање по притужбама на рад полиције. Међутим, Комитет схвата да је ово дугорочни циљ и сматра да би краткорочно гледано органи Републике Србије требало да предузму мере за јачање капацитета СУКП-а. По мишљењу Комитета, СУКП треба да буде обавештен о и одговоран за све истраге случајева навода о неадекватном поступању полицијских службеника. Треба укинути постојећу праксу да руководиоци из исте полицијске управе врше проверу притужби против подређених службеника оптужених за неадекватно поступање.¹³

Комитет препоручује да органи Републике Србије предузму следеће кораке да:

- ојачају кадровску опремљеност СУКП-а попуњавањем свих упражњених радних места, а нарочито у одсеку надлежном за кривичне истраге;
- омогуће СУКП-у да направи централну базу података о свим поднетим притужбама која ће СУКП-у омогућити преглед провера притужби у реалном времену, као и да интервенише у било којој фази поступка;

¹³ Види, на пример, предмет *Ramsahai и други против Холандије*, бр. 52391/99, Европски суд за људска права (Треће одељење), пресуда од 10. новембра 2005. године

- побољшају истражне капацитете СУКП-а кроз могућност да донесе наредбу о медицинском вештачењу оштећене странке и да употреби аудио и видео уређаје за прикупљање доказа.

Штавише, органи Републике Србије треба да обезбеде да су истражитељи СУКП-а прописно обучени и да СУКП располаже са довољно средстава да благовремено и темељно врши ефикасне истраге навода о мучењу и неадекватном поступању.

24. Што се тиче делотворности тужилачких истрага навода о неадекватном поступању, правни оквир се није променио од периодичне посете 2015. године. Наиме, према члану 495. ЗКП-а, за кривична дела мучења и злостављања (члан 137. КЗ-а) спроводи се скраћени поступак што у пракси подразумева да извесне истражне радње не врше сами тужиоци већ их поверавају полицији, нпр. саслушавање релевантних сведока. Тужиоци такође не доносе наредбу о медицинском вештачењу наводне жртве. Штавише, и даље је случај да уколико тужилац одбаци кривичну пријаву или обустави истрагу о мучењу и/ или неадекватном поступању, оштећени не може да поднесе кривичну пријаву, већ може само да поднесе приговор непосредно вишем јавном тужиоцу.¹⁴

Што се тиче статистичких података, укупно 258 кривичних поступака за кривична дела изнуђивања исказа, мучење и злостављање покренуто је од октобра 2013. до децембра 2016. године против службеника за спровођење закона. Од тога, је у 145 кривичних поступака тужилац изјавио да одустаје од оптужбе, седам је окончано опортунитетом, 93 поступака је у току, а 13 поступака је у фази пресуђења.

25. Уз добродошлу помоћ Београдског центра за људска права¹⁵, делегација Комитета је имала могућност да изврши увид у списе истраге у вези са 85% горе наведених 258 поступака и успела да утврди да радње које су предузимане у претходном поступку често нису биле у складу са захтевима темељитости, нарочито када је спровођен скраћени поступак у складу са чланом 495. ЗКП-а. На пример:

- Тужилац Окружног јавног тужилаштва у Крушевцу одбацио је кривичну пријаву оштећене стране (тј. супсидијарна тужба), укључујући и увиђајну документацију о наводном злостављању (тј. ударцима службеним палицама) од стране затворских стражара у Окружном затвору у Крушевцу 27. фебруара 2014. године. Одлука тужиоца била је искључиво заснована на писменом извештају затвора који је оправдао употребу силе од стране затворских стражара агресивним понашањем затвореника према затворским стражарима. Тужилац није саслушао ниједног очевица, а разлике у изјавама нису проверене унакрсним испитивањем;
- Тужилац Окружног јавног тужилаштва Нишу одбацио је кривичну пријаву мајке

¹⁴ Види члан 51. ЗКП-а

¹⁵ НВО је прикупила све релевантне списе истрага од судова широм земље у вези са свим кривичним поступцима покренутим на основу чланова 136. и 137. КЗ-а између 2010. и краја 2016. године.

жртве наводног злостављања од стране полицијских службеника из Полицијске управе Ниш које се догодило 8. марта 2014. године. Уз кривичну пријаву достављени су и стручни налаз и мишљење вештака судско-медицинске струке који потврђују компатибилност задобијених повреда. Одлука тужиоца усвојена је тек 19. фебруара 2015. године и заснивала се искључиво на писменим изјавама умешаних полицијских службеника. Тужилац није покушао да испита потенцијално порекло повреда и квалификовао је горе поменути стручни налаз и мишљење вештака судско-медицинске струке као „недовољне“, а да то заправо није било тако;

- iii. задржано лице тврдило је да је било изложено неадекватном поступању од стране полицијских службеника Полицијске станице Нови Београд док су га саслушавали 4. јула 2013. године и поднело је кривичну пријаву полицијској станици шест дана након овог инцидента. Одељење за контролу законитости у раду Министарства унутрашњих послова обавило је разговор са наводним учиниоцима кривичног дела физичког неадекватног поступања; они су изјавили да није било употребе физичке силе против притужиоца. Руководиоци из Министарства унутрашњих послова покушали су да прегледају релевантни снимак видео-надзора 22. августа 2013. године, након што је прошло више од месец дана од подношења кривичне пријаве, а такав снимак видео-надзора се чува само 10 дана. Тужилац је 19. новембра 2014. године донео одлуку о одбацивању кривичне пријаве, а да није испитао порекло потврђених повреда притужиоца; засигурно, да су руководиоци Министарства унутрашњих послова извршили благовремену проверу, кључни доказ снимак видео-надзора био би обезбеђен; то што благовремена провера није извршена требало је само по себи сматрати ометањем правде. Надаље, тужилац није оспорио контрадикторне изјаве полицијских службеника који су наводно неадекватно поступили.

26. Да би се осигурала делотворност тужилачке истраге која се спроводи ради провере навода о неадекватном поступању службеника за спровођење закона, **Комитет препоручује органима републике Србије да предузму потребне мере како би осигурали да:**

- **тужиоци који истражују наводе о мучењу и неадекватном поступању увек у пракси сами спроведу истражне радње, нарочито када се ради о саслушавању релевантних сведока, оштећених страна и полицијских службеника; у таквим предметима, требало би да увек донесу наредбу о вештачењу од стране вештака судско-медицинске струке; надаље, такав приступ требало би примењивати без обзира да ли се спроводи скраћени поступак или не;**
- **се тужилачке истраге у предметима у вези са члановима 136. и 137. Кривичног законика врше на свеобухватан начин, односно да се осигура да се не занемарују значајни догађаји и околности које указују на неадекватно поступање и да се истраге спроводе брзо и разумно експедитивно.**

27. Додатни показатељ слабе делотворности тужилачке истраге која се врши ради провере навода о неадекватном поступању илустрован је чињеницом да су, у периоду од јануара 2010. до децембра 2016. године, оштећени наставили да заступају оптужбу у својству супсидијарног тужиоца у око 46% оптужница против полицијских службеника за кривично дело злостављања у складу са члановима 136. и 137. Кривичног законика. Пошто је такав систем супсидијарне тужбе укинут ступањем на снагу новог ЗКП-а 2014. године, још је важније да тужиоци делотворно испитају наводе о неадекватном поступању полицијских службеника.

28. Надаље, Комитет сматра да би кривично дело мучења из члана 137. Кривичног законика требало изменити и допунити тако да се за њега предвиди рок застарелости дужи од 10 година, као што је предвиђено за кривично дело изнуђивања исказа из члана 136. КЗ-а, а да тужиоци не морају да спроводе скраћени поступак када проверавају наводе о мучењу и неадекватном поступању. Комитет такође подсећа да, према међународном обичајном праву, за кривично дело мучења не би требало да буде предвиђен рок застарелости, а да дефиниција мучења треба да буде у складу са чланом 1. Конвенције Уједињених нација за спречавање мучења и других облика окрутног, нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања.¹⁶

Комитет препоручује да се члан 137. Кривичног законика измени и допуни у складу са горе наведеним запажањима.

29. Током посете 2017. године, делегација Комитета је такође преиспитала одређен број коначних судских одлука (пресуда) у погледу случајева изнуђивања исказа и неадекватног поступања и мучења. У периоду између 2010. до краја 2016. године укупно је изречено 136 судских одлука (које се тичу 271 оптуженог) у вези са службеницима за спровођење закона који су оптужени за повреду чланова 136. и 137. КЗ-а. Исход ових случајева био је 36 осуђујућих пресуда, 35 ослобађајућих пресуда, 44 обустава кривичних поступака и 21 решење о одбијању. У том смислу, важно је напоменути да је скоро половина оптужница (46%) подигнуто у случајевима где су оштећени покренули кривични поступак (тј. оштећени као тужилац) после претходног одбијања од стране надлежног тужиоца. Такође, код 18 од 44 обустављених кривичних поступака (тј. 41%) дошло је до застарелости.¹⁷

Што се тиче 36 осуђујућих пресуда, изречено је 29 условних казни (које обухватају укупно 39 полицијских службеника), једна казна рада у јавном интересу, једна казна кућног притвора, три одлагања кривичног гоњења и две пресуде којима се изриче казна затвора. Анализа судских пресуда и предмета истраге у горе наведеним случајевима откривају неколико проблема, као што је претерано дуго трајање поступка и изрицање благих казни, од којих су неке испод законског минимума предвиђеног у чл. 136. и 137. КЗ-а. Судови су такође изрицали условне казне полицијским службеницима који су претходно проглашавани кривим за иста кривична дела. На пример:

¹⁶ Види нарочито став 10. Закључних запажања Комитета Уједињених нација против тортуре о Другом периодичном извештају Републике Србије CAT/C/SRB/CO/2. Надаље, у предмету *Cestaro против Италије*, бр. 6884/11, Европски суд за људска права (Четврто одељење), пресуда од 7. јула 2015. године, Европски суд за људска праа јасно наводи у својој одлуци да су недостатак адекватних казни за мучење као и постојање рока застарелости за наведено кривично дело *de facto* осигурали некажњивост полицијских службеника одговорних за насиље.

¹⁷ Застарелост кривичног гоњења везано за чланове 136. и 137. КЗ-а креће се од три до десет година на основу члана 103. КЗ-а.

- i) Апелациони суд у Београду осудио је два полицијска службеника на условну казну од 11 месеци затвора са временом проверавања од 5 година пошто је утврдио да су изнудили од задржаног осумњиченог за кривично дело признање за неколико провала, ударцима рукама, службеним палицама и ударањем главе о лавабо, што је проузроковало повреде опасне по живот (тј. фрактуру лобање, прелом слепоочне кости, субдуралне хематоме на глави). Суд је одлучио да изрекне казну нижу од минималне казне предвиђене у КЗ¹⁸ узимајући у обзир олакшавајуће околности - обојица полицијских службеника су били породични људи и родитељи и нису били претходно осуђивани. Пресуда је донесена 14 година после почињеног кривичног дела по претходној ослобађајућој пресуди Окружног суда у Београду;
- ii) Полицијски службеник осуђен је пресудом Окружног суда у Сремској Митровици за кривично дело мучења и злостављања (на основу члана 137. КЗ-а) због ударања задржаног лица у леђа службеном палицом, чиме му је нанео лакше телесне повреде. Полицајац је добио условну осуду од шест месеци затвора са временом проверавања од четири године, што се у том случају слагало са постојећим законским одредбама. Поред тога, тај исти полицијски службеник раније је осуђен за исто кривично дело.¹⁹ Образложење суда зашто је изрекао још једну условну осуду том истом полицијском службенику било је више генеричке природе и односило се на олакшавајуће околности у смислу да је полицијски службеник отац детета, као и на његово делимично признање кривичног дела.

30. Очигледно је, ма колико да је ефикасна истрага, да је то од мале користи ако су казне изречене за неодговарајуће поступање неадекватне. Када се утврди случај неадекватног поступања, кривични поступак се мора одмах покренути, што треба да прати и изрицање одговарајуће казне. То би имало јак ефекат одвраћања. Насупрот томе, изрицање благих казни може само изродити климу некажњавања.

Наравно, правосудни органи су независни и сходно томе слободни да одређују, у оквиру параметара утврђених законом, казне у неком датом случају. Међутим, преко ових параметара, намера законодавца мора бити јасна: да кривично правни систем треба да заузме чврст став у погледу мучења и других облика неадекватног поступања. Слично томе, казне изречене после утврђивања дисциплинске одговорности треба да буду сразмерне тежини случаја.

Комитет препоручује да судије морају бити свесне ових норми при доношењу пресуда у случајевима наведеног неадекватног поступања службених лица за спровођење закона према члановима 136. и 137. Кривичног законика. То захтева да органи Републике Србије пренесу ову препоруку путем одговарајућих канала Високом савету судства. Комитет би био захвалан на коментарима Високог савета судства по овом питању.

31. **Што се тиче дисциплинских поступака покренутих против полицијских службеника, Комитет би желео да буде обавештен о успостављеним поступцима када неки**

¹⁸ Чланом 136. став 2. КЗ одређена је најмања казна за кривично дело изнуђивања исказа или изјаве праћено тешким насиљем од две године затвора.

¹⁹ Предметно кривично дело је почињено само три месеца после истека времена проверавања одређеног у претходној пресуди.

полицејски службеник буде оптужен за неадекватно поступање према неком лицу, као и у ком тренутку се тај службеник суспендује са посла чекајући исход истраге или судску пресуду. Такође, Комитет би желео да буде обавештен о дисциплинским поступцима који се предузимају када полицејски службеник буде проглашен кривим, било по члану 136. или 137. КЗ-а, без обзира на то да ли је тај полицејски службеник осуђен на казну затвора.

32. Делегација Комитета је још једанпут испитала одлуку Уставног суда из јула 2013. године, где је установљена повреда физичког и психичког интегритета подносиоца жалбе М.Ј. због немара судских органа да обезбеде хитну, исцрпну и независну истрагу о поновљеним епизодама неадекватног физичког поступања, а посебно озбиљног пребијања од стране затворског особља у седмом павиљону Казнено-поправног завода у Пожаревцу на дан 24. децембра 2011. године. У својој одлуци, Уставни суд је наложио „надлежним државним органима да предузму све неопходне мере како би се поступак поводом догађаја од 24. децембра 2011. године делотворно окончао у најкраћем року“. У време посете 2017. године, учиниоци још увек нису били идентификовани и делегација Комитета није могла да добије никакве податке о предузимању мера на основу одлуке Уставног суда.

Комитет би желео да добије информације о предузетим корацима за поступање у складу са горе наведеном одлуком Уставног суда у смислу спровођења делотворне истраге о томе шта се догодило у Казнено-поправном заводу у Пожаревцу на дан 24. децембра 2011. године.

4. Мере заштите од неадекватног поступања

33. Генерално гледано, законске одредбе о формалним мерама заштите од неадекватног поступања полицеје према лицима лишеним слободе (нарочито праву задржаних лица на обавештавање блиског сродника или неког трећег лице о својој ситуацији, праву на браниоца и лекара) остале су непромењене од наше посете 2015. године. Треба поново поменути „Упутство о поступању полицејских службеника према доведеним и задржаним лицима“ Министарства унутрашњих послова из децембра 2012. године, којим се ближе уређују сви оперативни аспекти којих полицеја треба да се придржава приликом довођења, премештаја и задржавања лица лишених слободе.

34. Право задржаних лица да без одлагања обавесте члана породице или друго лице по избору о свом хапшењу садржано је у члану 69. став 3. Законика о кривичном поступку (ЗКП). У току посете, многа лица ухапшена у већим градским срединама ван своје куће, тврдила су да нису могла да контактирају чланове породице у почетним фазама задржавања. И заиста, неколико задржаних лица рекло је делегацији да су њихови одређени захтеви да обавесте треће лице о свом хапшењу полицејски службеници одбили.

Комитет позива органе Републике Србије да обезбеде да сва лица лишена слободе од стране полицеје, из било ког разлога, добију право да обавесте блиског сродника или треће лице по свом слободном избору о својој ситуацији од самог почетка лишења слободе (тј. од тренутка довођења у полицејску станицу). Такође, задржана лица треба да добију повратне информације о томе да ли је блиски сродник или друго лице обавештено о чињеници да су задржана.

35. У складу са члановима 68. и 69. ЗКП-а, осумњичени за кривично дело има право на браниоца по сопственом избору, поверљив разговор са истим (који се надзире само гледањем), као и да бранилац присуствује сваком саслушања од стране полиције.²⁰ Што се тиче тачног тренутка када право на браниоца ступа на снагу, полицијски службеници имају обавезу да обезбеде приступ браниоцу лицима лишеним слободе у тренутку доношења решења о одређивању привременог задржавања (тј. у року од два сата од формалног лишења слободе). У пракси, чини се да је већина лица први пут видела браниоца тек пошто су доведена пред тужиоца а у великом броју случајева, тек пошто су се нашла у суду. Веома малом броју задржаних лица бранилац је присуствовао саслушању од стране криминалистичких инспектора, а мали је број и оних који су изјавили да се према њима коректно поступало. Такође, неколико лица се пожалило да су морали да узму браниоца по службеној дужности, којег им је одредила полиција, и да им није било допуштено да контактирају сопственог браниоца пре рочишта.

Комитет позива органе Републике Србије да предузму кораке да обезбеде да се право приступа браниоцу делотворно примењује од самог почетка лишења слободе од стране полиције.

36. Опет је примљено много притужби на учинак бранилаца по службеној дужности додељених задржаним лицима. Наиме, делегацији је речено да су се браниоци по службеној дужности сусрели са својим клијентима тек у суду, и да у неким случајевима нису показали никакво интересовање за поверљив разговор са клијентом и чинило се да занемарују наводе о неадекватном поступању полицијских службеника када им их клијенти помену. Такође је наведено да су неки браниоци по службеној дужности били више заинтересовани да задрже добре односе са полицијским службеницима него да заступају своје клијенте. Адвокатска комора Београда је свесна тих изазова и ради на транспарентнијем систему за постављање бранилаца по службеној дужности.

Комитет препоручује да се браниоци по службеној дужности подсети, преко Адвокатске коморе, на значај њихове улоге у спречавању и, ако је потребно, пријављивању неадекватног поступања полиције. Посебно, треба предузети кораке - у сарадњи са релевантним адвокатским коморама - да се обезбеди да се браниоци по службеној дужности одреде да заступају задржана лица на ваљан и благовремен начин. Такође, Комитет би желео да сазна више о предлозима Адвокатске коморе Београда за унапређење делотворности бранилаца по службеној дужности.

37. Право на приступ лекару, укључујући лекара по сопственом избору, уређено је чланом 69. став 4. ЗКП-а. Делегација Комитета је утврдила да задржана лица која затраже лекарски преглед или им је потребна медицинска помоћ, полицијски службеници обично одводе у локалну пријемну амбуланту. Међутим, као што је био случај у 2015. години, ови лекарски прегледи су обављани у присуству полицијских службеника који су често били исти они полицијски службеници који су, према наводима, неадекватно поступили према задржаном лицу. Недостатак поверљивости не изненађује с обзиром на дужност полицијских службеника да присуствују лекарском прегледу и да врше надзор над спровођењем лечења, што је предвиђено у члану 26. ставови 2. и 4. Упутства о поступању полицијских службеника према доведеним и задржаним лицима.

²⁰ Органи за спровођење закона такође имају обавезу да обезбеде браниоца по службеној дужности који се налази на списку релевантне адвокатске коморе.

Комитет мора још једном да нагласи да лекарски прегледи треба да почивају на начелу поверљивости, и да надзор над њима врши само гледањем, а не и слушањем и - осим уколико лекар изричито не захтева супротно у датом случају - ван видокруга полицијског кадра. Присуство полицијског кадра током лекарских прегледа задржаних лица могло би да обесхрабри задржано лице које је било изложено неадекватном поступању да то и каже, и генерално је штетно за успостављање доброг односа између лекара и пацијента; треба да се пронађу алтернативна решења како би се ускладили безбедносни захтеви и начело лекарске поверљивости. На пример, успостављање безбедне специјалистичке ординације у оквиру ургентног центра или болнице. Даље, копија лекарског извештаја ни у ком случају не сме бити предата службеницима за спровођење закона у пратњи задржаног лица. Сви лекари морају имати јасну обавезу да евидентирају све повреде на лицима доведеним у болницу од стране полицијских службеника у складу са приступом наведеним у ставовима 59. и 60. даље у тексту.

По мишљењу Комитета, информације везане за здравственог стања задржаног лица треба да се чувају на начин који обезбеђује начело лекарске поверљивости. Идеално би било да здравствено особље може да обавести полицијске службенике у пратњи лица само о ономе што је потребно да знају о здравственом стању задржаног лица; међутим, те информације треба да буду ограничене на оно што је неопходно да би се спречио озбиљнији ризик по задржано лице или друга лица, осим ако задржано лице није сагласно са давањем и додатних информација. Немедицинско особље такође не би требало да учествује у подели лекова.

Комитет препоручује да органи Републике Србије обезбеде да се начело лекарске поверљивости строго поштује у светлу горе наведених запажања. У том циљу и у складу са тим треба адекватно изменити и допунити Упутство о поступању полицијских службеника према доведеним и задржаним лицима.

38. Многа лица са којима се Комитет сусрео тврдила су да нису била обавештена о својим правима на почетку задржавања. Задржана лица су писмено обавештење о правима генерално добијала од стране полиције у виду потписаног записника (тзв. Поука о правима задржаног лица), мада се дешавало да добију записник тек после почетног саслушања од стране полиције. Постоји потреба за увођењем делотворније процедуре обавештавања. **Комитет препоручује да се свим задржаним лицима обезбеде информације, укључујући и у писаном облику на одговарајућем језику који разумеју, о својим правима од самог почетка њиховог задржавања.**

39. Јединствени електронски систем евиденције о задржавању лица још није завршен и не садржи свеобухватну евиденцију о задржавању појединаца. Обавештење о пружању и текућем остваривању основних мера заштите могу се пронаћи само у појединим досијеима задржаних лица. Комитет сматра да би се основне гаранције задржаних лица ојачала када би се водиле и појединачна и свеобухватна евиденција о задржавању за свако лице. У тој евиденцији би били обухваћени сви аспекти задржавања и све мере предузете у вези са тим (када је и из ког(јих) разлога предузета мера задржавања; када је лице стигло у полицијске просторије; када је оно информисано о својим правима; да ли је показало знаке повреда, здравствене проблеме, знаке психичког поремећаја итд.; у којој(им) просторији(ама) је смештено; када је добило храну; када је саслушано; када је имало контакте са блиским сродницима, браниоцем, лекаром, преводиоцем или дипломатско-конзуларним представником и/или су га та лица посетила; када је

премештено; када је изведено пред тужиоца или релевантног судију; када је одређен притвор или пуштен итд.).

Из различитих разлога (нпр. заплењене личне ствари, обавештавање о правима и остваривање тих права или одрицање од тих права; могућност да се обавести блиски сродник или треће лице), може бити потребан потпис задржаног лица и, ако је неопходно, непостојање потписа се мора ваљано објаснити. Све ове информације треба да се унесу у електронски систем евиденције о задржавању лица. У том циљу, лице које је ухапшено и доведено у полицијску станицу прво треба да буде пре свега одведено у просторије за задржавање лица где би он или она био/ла регистрован/а и информисан/а о својим правима, као и да ли желе да их оствари и да се онда се стави у просторију за задржавање. Овај задатак би обављао искусан службеник. После тога, лице би могло бити одведено у собу за саслушање на саслушање од стране криминалистичких инспектора или других полицијских службеника. **Комитет препоручује да органи Републике Србије предузму делотворне кораке за стварање јединственог електронског система евиденције о задржавању лица који је свеобухватан и делотворан за евидентирање горе наведених информација о времену које задржано лице проведе у полицијској станици.**

40. Уопште узев, дугорочно гледано, Комитет сматра да би безбедност и сигурност држања доведених лица од стране полиције биле појачане када би простор где се спроводи мера задржавања био опремљен одговарајућим просторијама за саслушање, неком врстом лекарске ординације итд. То би омогућило свим ухапшеним лицима да буду доведена директно у простор полицијске станице, а да то не буде канцеларија криминалистичких инспектора, где би се то лице евидентирало и обавестило о својим правима, да ли жели да оствари та права или не итд. и онда смештено у просторију за задржавање. Тај задатак би обавио искусан полицијски службеник који добро познаје полицијске процедуре. После тога, лице би се могло одвести у собу за саслушање, где би криминалистички инспектори или други надлежни службеници, обавили саслушање и враћено у просторију за задржавање када се саслушање заврши. То би олакшало вођење свеобухватне евиденције и боље заштитило целовитост процедуре, као и права појединаца. **Комитет би волео да чује коментаре органа Републике Србије по овом питању.**

41. У погледу обављања саслушања у члану 289. ЗКП-а предвиђено је да јавни тужилац може обавити саслушање осумњиченог, присуствовати саслушању или саслушање поверити полицији. У пракси, делегација Комитета је могла да примети да су надлежни тужиоци поверавали писменим решењем обављање саслушања полицији када су у питању уобичајена кривична дела. Кодексом полицијске етике предвиђено је да поступак саслушања (члан 40) буде ближе уређен додатним смерницама. Колико је Комитет упознат, такве смернице тек треба да се израде. У пракси, саслушавана задржана лица и докази из евиденција указују на то да су осумњичени за кривична дела подвргавани дугим саслушањима, да су били приморавани да стоје дуже време или да буду у незгодним положајима (нпр. везани лисицама за сеф у току ноћи) и да им није увек понуђена храна нити вода.

Комитет сматра да треба да постоје званичне смернице о великом броју специфичних аспеката који се тичу метода обављања саслушања од стране полиције (види такође став 16). Њихово постојање омогућило би израду пречишћеног текста упутства која у полицијски службеници добијају току стручног оспособљавања.

Комитет поново истиче да би органи требало да израде кодекс понашања за обављање саслушања. Кодексом би, између осталог, требало уредити следеће аспекте: систематско обавештавање задржаног лица о идентитету лица која присуствују саслушању (име и презиме и/или број), као и о праву задржаног лица да има право на ћутање током саслушања; дозвољено трајање саслушања; паузе између саслушања и одмори током обављања саслушања; место(а) где саслушање може да се обавља; испитивање лица под утицајем наркотика, алкохола или лекова или лица која су недавно претрпела контузију. У кодексу би такође требало одредити указивање на систематско аудио и/или видео снимање времена када свако саслушање почиње и када се завршава, идентитет сваког лица које присуствује саслушању, било који захтев у току саслушања од стране притвореника, као и питања постављена у току саслушања. Ситуација посебно угрожених лица (нпр. са психичким поремећајима) треба да обухвата одређене поступке за примену мера заштите. Најзад, саслушавана лица не би требало да се приморавају на то да стоје дуже време или да се постављају у незгодне положаје и требало би да увек имају на располагању воду, као и да им се понуди храна у одговарајућим временским размацама.

Као што је претходно наведено, саслушања треба да се обављају у засебним просторијама за саслушање које су одговарајуће опремљене и имају инсталирану неопходну аудио/видео опрему.

5. Услови смештаја задржаних лица

42. Као што је био случај и 2015. године, просторије за задржавање у Полицијској управи у Панчеву имају добре услове, док су оне у Полицијској управи у Новом Саду и Полицијској управи за град Београд биле прихватљиве за задржавање осумњичених за кривична дела до 24 сата у погледу услова и хигијене. Међутим, природно осветљење у ова два последња објекта и даље је лоше. Такође у Полицијској управи за град Београд, просторије за задржавање нису имале душеке, а ћелија бр. 8 треба да се користи само за краћи боравак будуће да је дрвена клупа сувише кратка (1,2m) да би се неко лице опружило.

За разлику од тога, у две просторије за задржавање у Полицијској станици Нови Београд нису обезбеђени одговарајући услови за држање лица дуже од неколико часова. Те просторије су оронуле, прљаве и слабо осветљене (веома слабо природно осветљење због металне мреже преко прозора и лоше вештачко осветљење). Комитет напомиње да је 11. јула 2017. године упућено писмо Одељењу за логистику Полицијске управе за град Београд у коме се захтева да се горе наведени недостаци отклоне.

У Полицијској управи Ниша, четири просторије налазе се у подруму где нема природног осветљења, где је вештачко осветљење веома слабо, а проветравање неадекватно. Лица која желе у тоалет, морају да се у пратњи попну горе у главну зграду. Просторије су коришћене пре свега за задржавање лица на трежњењу, док су осумњичени за кривична дела држана у једној од три ћелије у нишком затвору. У полицијским станицама у Лесковцу и Пироту није било просторија за задржавање и осумњичени за кривична дела су држани у посебним просторијама у затворима.

Комитет препоручује да се предузму кораци како би се обезбедило да просторије за задржавање у полицијским станицама буду оспособљене за боравак дужи од неколико часова и да се обезбеде услови у смислу услова и хигијене, добро осветљење, чиста ћебад и душеци. Комитет би желео да буде обавештен о корацима које ће органи Републике Србије предузети да се такво стање обезбеди у свим посећеним полицијским станицама.

43. Што се тиче Полицијске станице Стари град у Београду, две подрумске просторије за задржавање су у потпуном мраку (без било каквог вештачког или природног осветљења), без проветравања, нехигијенске и веома смрде. Просторије за задржавање такође немају никакво осветљење, нема тоалета нити приступа води. Оне су биле потпуно неприхватљиве да у њима бораве задржана лица чак и на неколико часова. Делегација Комитета се позвала на члан 8. став 5. Конвенције о спречавању мучења и нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања и затражила да две просторије за задржавање одмах престану да се користе све док се адекватно не реновирају.

У допису од 1. септембра 2017. године, органи Републике Србије обавестили су Комитет да се од 7. јуна 2017. године лица више не задржавају у Полицијској станици Стари град. Предузети су различити кораци да се изврши реновирање читаве полицијске станице која се сматра неодговарајућом у погледу испуњавања захтева полицијске службе.

Комитет би желео да добије ажуриране информације о корацима који су предузети за реновирање просторија за задржавање у Полицијској станици Стари град.

44. Комитет је добио велики број притужби од лица која су задржана преко ноћи у полицијским станицама у Београду, у смислу да им није дата ни вода²¹ ни храна или у веома малим количинама током периода задржавања.

Поред тога, тренутно ниједна полицијска станица нема двориште у којима би лица која су задржана дуже од 24 часа могла да изађу у шетњу. Потреба за просторима где би задржана лица могла да се крећу на свежем ваздуху такође треба да се узме у обзир приликом текућег реновирања полицијских просторија за смештај задржаних лица. Треба уложити напоре да сва лица задржана дуже од 24 часа могу да се крећу на свежем ваздуху.

Комитет понавља своју препоруку да треба предузети кораке да се обезбеди да сва задржана лица добијају воду и храну, укључујући бар један комплетан оброк, у одговарајућим временским размацима, као што је предвиђено прописима Републике Србије. Такође, лица задржана у полицији 24 часа или дуже треба да имају могућност да изађу у шетњу.

²¹ На пример, у Полицијској управи за град Београд, просторије за задржавање нису имале мокри чвор, а чуле су се и притужбе да полицијски службеници нису давали воду задржаним лицима пошто изгледа на располагању није било чаша.

Б. Затворски објекти

1. Прелиминарна запажања

45. Реформа затворског-казненог система у Србији одвија се на основу два главна полицијска документа: Стратегији развоја система извршења кривичних санкција 2013 - 2020. и одговарајућег Акционог плана, као и Стратегији за смањење преоптерећености казнено-поправних установа до 2020. године. Комитет је приметио да недавно проширење затворских капацитета у комбинацији са даљим развојем пробационог система даје позитивне резултате у решавању преоптерећености смештајних капацитета. Тако да је укупна затворска популација остала на 10.600 затвореника од јуна 2015. године, док су се затворски капацитети повећали за скоро 10%, односно на 9.800 места.

Учешће броја лица у притвору у истрази задржало се на 15% затворске популације, а у време посете тај број је износио 1.600. Циљ горе наведене Стратегије јесте да се даљи смањи број притвореника у истрази, углавном путем обука судија да прибегавају алтернативна решења мерама притвора и све већим коришћењем мера електронског надзора.

Комитет подстиче органе Републике Србије да наставе да спроводе план реформе затворског система како би обезбедили да сви затвореници бораве у пристојним условима, да се са њима поступа са поштовањем и да им се понуди сврсисходан низ активности које их припремају за реинтеграцију у заједницу. У том циљу, Комитет сматра да је од суштинске важности да се уведу темељне промене у садашњем концепту притвора у истрази (види такође ставове 50. и 52. у даљем тексту).

46. Током посете Србији 2017. године, делегација Комитета је усмерила своју пажњу на положај лица у притвору у истрази. У складу са законом, осумњиченом за кривично дело може се одредити притвор у истрази на основу решења судије за претходни поступак на почетни период од три месеца, који се може продужити највише на шест месеци од стране судског већа, а за то време треба да се подигне оптужница²². По потврђивању оптужнице, судско веће мора сваких 60 дана да испита да ли још постоје разлози притвор. Не постоји максимални период за притвор, осим да не може прећи трајање казне која би се изрекла у случају првостепене пресуде²³.

47. У току посете Србији 2017. године, делегација Комитета је посетила притворске јединице у осам затворских објеката у централној и јужној Србији, што укупно износи приближно 70% од укупног броја ове затворске популације.

- *Окружни затвор у Београду* - у њему је било смештено 568 притвореника у време посете са капацитетом за 700 лица. То је далеко највећи објекат за притвор лица у истрази.
- *Казнено-поправни завод у Ћуприји* - у њему су била смештена 22 притвореника у засебном одељењу на првом спрату главне зграде завода.

²² Види члан 215. ЗКП-а.

²³ Види члан 216. став 6. ЗКП-а.

- *Окружни затвор у Лесковцу* - у њему је боравио 21 притвореник мушког пола и један притвореница у за то наменској двоспратној згради која је одвојена од осуђеника.
- *Казнено-поправни завод у Нишу* - у њему су боравила 44 притвореника мушког пола и три притворенице у другом павиљону. У *Притворској јединици у Пироту* која такође потпада под нишки затвор била су смештена 24 притвореника у једноспратној згради у једном ходнику.
- *Окружни затвор у Новом Саду* је по величини други највећи објекат за извршење мере притвора и у њему је боравило 160 притвореника. Укупан број се значајно смањило у протекле две године, али су услови у ћелијама и даље скучени.
- *Окружни затвор у Панчеву*²⁴ - у њему је било смештено 23 притвореника у 4 ћелије за смештај више лица.
- *Окружни затвор у Прокупљу* - притворска јединица састојала се од три ћелије у којима је било смештено 14 притвореника мушког пола и једна притвореница.
- *Окружни затвор у Врању*, у јужној Србији, у коме је било смештено 35 мушких и 4 женска притворена лица за капацитет од 47 лица у крилу намењеном за извршење мере притвора које се делимично налазило у фази реновирања.

48. У свим објектима за смештај лица у притвору у истрази које смо посетили, затвореници су изјавили да се са њима поступа коректно и делегација није добила никакве притужбе у погледу физичког неадекватног поступања. То представља позитиван развој догађаја.

2. Услови притвора

49. На услове притвора наравно негативно утиче кад год су смештајни капацитети преоптерећени. Делегација Комитета утврдила је да су у свим посећеним установама велики број ћелија био пренатрпан и да нису одговарале стандарду за смештајне капацитете од 4м² животног простора по затворенику за ћелије за више лица. То је био нарочито случај у Новом Саду, где су у ћелијама од 10м² биле смештене 4 лица, а у ћелијама од 18м² било смештено до осам лица. Други примери су следећи: у Окружном затвору у Лесковцу налазило се се пет лица у ћелији од 15м²; у Казнено-поправном заводу у Нишу два притвореника су делила ћелију од 7,5м²; у Окружном затвору у Панчеву пет или шест лица је боравило у ћелији од 17м²; у Окружном затвору у Прокупљу било је шест лица у ћелији од 18м²; а у Окружном затвору у Врању шест лица у ћелији од 16м². У Притворској јединици у Пироту, пет лица је било смештено у ћелији од 11,5м² (изузимајући санитарни чвор) а два лица у ћелији од 6м². Такође, у неким од горе наведених ћелијама било је додатних празних кревета за смештај других лица лишених слободе, када би услови били још скученији.

Комитет непрестано наглашава важност да затворске ћелије треба да обезбеде минимум животног простора²⁵, што је утолико важније кад год су затвореници приморани да проведу дужи временски период у току дана затворени у својим ћелијама, као што је то случај у Србији. Минимум је да самице имају 6м² животног простора, не укључујући

²⁴ Делегација је имала могућност да обиђе градилиште новог затвора које се налази ван града и који ће имати капацитет од 500 места, а требало би да се отвори у 2018. години.

²⁵ Види нпр. став 61. у Извештају Комитета о периодичној посети Србији 2015. године ЦПТ/Inf(2016)21.

санитарни део, док ћелије за смештај више лица морају да имају 4м² животног простора по затворенику, не укључујући санитарни део који би требало да буде у потпуности одвојен.

Комитет препоручује да органи Републике Србије предузму конкретне мере да обезбеде да сви притвореници имају на располагању бар 4м² животног простора, у складу са законом, изузимајући санитарни део. Комитет би желео да буде обавештен о званичном капацитету сваког притворског одељења у свакој затворској установи, на основу горе наведеног захтева од 4м² животног простора по затворенику у ћелијама за више лица и 6м² у самицама, увек изузимајући санитарни део.

а. режим

50. Режим који је понуђен притвореницима је реликт прошлости. Притвореници су затворена у својим ћелијама 22 и више часова дневно месецима²⁶ без било каквог приступа сврхосходним активностима, док су бројна ограничења која су одредиле судије остала на снази током читавог претходног поступка.

У свим посећеним објектима, једина активност понуђена притвореницима је шетња на слободном ваздуху од једног²⁷ до два сата дневно. Никакве активности било које врсте нису понуђене затвореницима; за њих, могућност рада и смислених активности, како је то предвиђено чланом 218. став 5. ЗКП-а тек треба да види светлост дана. Они проводе дане у читању, слушању радија, игрању игара на табли и гледању телевизије (ако је неко у ћелији то себи могао да приушти). Делегација је такође приметила да у великом броју затворских објеката (тј. КПЗ Ниш, окружним затворима у Новом Саду и Врању), дворишта нису опремљена било каквим справама за вежбање.

У свом 26. Извештају који је објављен у априлу 2017. године, Комитет се ближе дотакао питања притвора у истрази.²⁸ Комитет сматра да није прихватљиво закључати затворенике у њихове ћелије 22 и више сати на дан и оставити их саме са својим уређајима месецима. Уместо тога, циљ треба да буде да притвореници могу да проведу разуман део дана (тј. осам сати или више) ван својих ћелија, да буду ангажовани у различитим смисленим активностима (рад, по могућству у струци, образовање, спорт, рекреација/удруживање). Што је дужи период трајања притвора, то би режим требало да буде разноликији.

Комитет препоручује да органи Републике Србије осмисле и спроведу свеобухватан режим ванћелијских активности за притворенике. Такође, треба да обезбеде да се свим затвореницима, без изузетка, понуди бар два сата активности на слободном ваздуху дневно, у складу са законом²⁹. Затворска дворишта би требало да буду опремљена одговарајућом спортском опремом за вежбање.

²⁶ На пример, у Окружном затвору у Новом Саду, 19 од 160 притворених лица боравило је 12 месеци или дуже у време посете а још 41 њих дуже од пет месеци.

²⁷ У Окружном затвору у Новом Саду, притвореним лицима понуђена је шетња на слободном ваздуху у трајању од сат ипо сваког дана, док је у Окружном затвору у Врању то износило само један сат дневно.

²⁸ Види 26. Генерални извештај Комитета. ЦПТ/Inf(2017)5, ставови од 52. до 73.

²⁹ Види члан 80. Закона о извршењу кривичних санкција и члан 218. ЗКП-а.

51. Комитет је више пута нагласио да је непостојање смислених активности посебно штетно за малолетника који имају посебне потребе у погледу физичке активности, интелектуалне стимулације и важног људског контакта. Као последица тога, малолетни притвореници треба да имају у току читавог дана пун програм у области образовања, спорта, стручног усавршавања, рекреације и других смислених ванћелијских активности. Међутим, тренутно, малолетним притвореним лицима у Србији нису на располагању никакве активности или помоћ у затвору и они остају закључани у својим ћелијама 22 сата или више дневно. На пример, двојица малолетника које смо сусрели у Окружном затвору у Новом Саду, држана су у таквим условима шест недеља у тренутку посете.

Комитет наглашава своју препоруку да органи Републике Србије предузму хитне кораке да се свим малолетним притвореним лицима понуде образовне и рекреативне активности, узимајући у обзир специфичне потребе њихове старосне групе. Физичко васпитање треба да сачињава већи део тог програма. У том циљу, Комитет је заинтересован да сазна да ли су двојици малолетника који су држани у Окружном затвору у Новом Саду понуђене било какве активности после посете делегације у јуну 2017. године, као и да се обавести колико дуго су боравили у притвору.

52. У току посете, делегација Комитета се такође сусрела са великим бројем жена притвореница које су биле смештене саме у условима сличним самицама у ћелијама за једно лице и није им понуђена било каква смислена активност поред њиховог права на редовно кретање на слободном ваздуху. Такође, оне нису добијале редовне посете психолога.

Комитет препоручује да органи Републике Србије обезбеде женама притвореницама смислене активности и одговарајући људски контакт, укључујући редован приступ психологу. То је утолико важније када су оне смештене у условима сличним самици.

б. материјални услови

53. Материјални услови притвора које је видела делегација у реновираним одељењима у Београду (тј. крила 3.0, 3.1 и већи део блока 2, као и блок 4) и Окружног затвора у Прокупљу били су задовољавајући у смислу природне осветљености, хигијене, проветравања и услова. У Окружном затвору у Београду, контраст између реновираних и нереновираних крила³⁰ (као што су крила 1.2.1 и 1.2.2) је велики и реновирање преосталих крила треба да буде приоритет за надлежне органе. Посебно, оне просторије без електричних утичница и без директног природног осветљења, као што је крило 2.2, морају се хитно реновирати; у међувремену, затвореници смештени у тим ћелијама тамо не би требало да бораве дуже време.

Материјални услови у другим притворским одељењима показују низ недостатака, а посебно:

- у притворском одељењу *Казнено-поправног завода у Ћуприји*, одређене ћелије су биле у рђавом стању (оштећени санитарни делови и зарђале водоводне

³⁰ Види извештај Европског комитета о посети Србији 2015. године: CPT/Inf(2016)21, став 55.

инсталације) и нехигијенске (зидови прекривени прљавштином и траговима плесни);

- У *Окружном затвору у Лесковцу*, ћелије у притворској јединици показивале су висок степен влаге (зидови са којих се љуштио малтер и мрље од влаге и плесни), као и ограничено природно осветљење због двоструких металних мрежа постављених испред прозора;
- У *Павиљону II Казнено-поправног завода у Нишу*, лоше проветравање у ћелијама и недовољна природна осветљеност због малих прозора и слабог вештачког осветљења; зидови у многим ћелијама су се крунили. Такође, два дворишта за притворенике нису имали заклон од кише или сунца нити опрему за физичко вежбање;
- У *Притворској јединици у Пироту*, у ћелијама је слабо природно осветљење, а санитарни чворови су били полуодвојени. Двориште ограђено жицом од 70m² није имало заклон од кише или сунца;
- У *Окружном затвору у Новом Саду*, ћелије у притворској јединици имају рђаво проветравање а влажност у њима је изузетно висока, температуре иду до 34°C а нивои влажности од преко 80% забележени су у многим ћелијама пре поднева. Такође, намештај у ћелијама (столице и столови) је оштећен а вештачко осветљење није било исправно;
- У *Окружном затвору у Панчеву*, материјални услови су остали лоши и само су се донекле променили од посете Комитета 2015. године. Међутим, отварање новог затвора у 2018. години би требало да обезбеди много боље услове;
- У *Окружном затвору у Врању*, недавно реновирање (ламинат и постављање тушева у ћелијама) није обухватило проветравање које спречавају металне решетке постављене испред прозора у ћелијама. Приликом наше јутарње посете, у одређеним ћелијама температура је већ била преко 32°C.

54. **Комитет позива органе Републике Србије да уложе напоре да побољшају услове притвора у притворским јединицама. Конкретније, препоручује да се предузму кораци за побољшање услова у посећеним установама, а посебно:**

- побољшање приступа природном осветљењу (нпр. уклањањем двоструких металних решетки на прозорима) у Казнено-поправном заводу Ниш, у Притворској јединици у Пироту и окружним затворима у Лесковцу и Врању;
- поправка и поновно кречење зидова просторија у Павиљону II Казнено-поправног завода у Нишу и Окружног затвора у Лесковцу;
- побољшање проветравања у просторијама у окружним затворима у Врању и Новом Саду;
- поправка санитарних инсталација у Казнено-поправном заводу у Ћуприји и Окружном затвору у Панчеву, и обезбеђивање потпуне одвојености санитарних делова у Притворској јединици у Пироту;
- убрзавање поступка реновирања Окружног затвора у Београду а посебно уградња електричних утичница у просторијама крила 2.2;
- поправка оштећеног намештаја и неисправно вештачко осветљење у просторијама у Окружном затвору у Новом Саду;
- обезбеђивање дворишта за шетњу и заклоном од кише и сунца и опрема за фитнес/спортске активности (нпр. обручи за кошарку) за притворска одељења у свим затворима.

Такође, Комитет би желео да буде обавештен о условима који ће бити на располагању притвореницима у новом Окружном затвору у Панчеву када се отвори 2018. године.

55. У извесном броју затворских објеката³¹, одвојене су посебне просторије за смештај осумњичених за кривична дела под надзором полиције за периоде до 48 сати³². Три ћелије у Казнено-поправном заводу у Нишу, које су реновиране од посете Комитета у 2015. години, биле су у прихватљивом стању. Међутим, таква просторија у притворској јединици у Пироту једва да има 5м², укључујући полуодвојен санитарни део и не би требало да се користи за смештај лица преко ноћи. Просторије за задржавање у окружним затворима у Лесковцу и Прокупљу биле су у јадном стању (оштећен намештај и под) и недостајали аларми за позивање. У Окружном затвору у Врању, осумњичени за кривична дела су били смештени у ћелије за више лица заједно са притвореницима.

Комитет сматра да би било боље за лица задржана од стране полиције да бораве у полицијским станицама. Међутим, све док полицијске станице не обезбеде одговарајуће услове, а осумњичени за кривична дела се и даље бораве у затворима под полицијским задржавањем до 48 сати, **Комитет препоручује да органи Републике Србије предузму неопходне кораке да обезбеде да се таква лица не мешају са притвореницима. Такође, просторије треба да испуњавају минималне стандарде у смислу материјалних услова и да се свим лицима која се држе дуже од 24 сата понуди кретање на слободном ваздуху. Таква лица такође треба да имају право на преглед лекара, ако то захтевају, и затворске власти треба да обезбеде да та лица буду обавештена о својим правима и да имају могућност да их остварују. Тачније речено, просторија у Притворској јединици у Пироту не би више требало да се користи за задржавање лица преко ноћи, а недостаци уочени у окружним затворима у Лесковцу и Прокупљу би требало да се отклоне.**

3. Службе здравствене заштите

56. Као што је био случај у 2015. години, изгледа да Министарство здравља још није извршило инспекције у погледу свеукупног функционисања здравствених служби у затворима, како је предвиђено у члану 276. Закона о извршењу кривичних санкција. Такође, није дошло ни до каквог развоја догађаја који се тичу могућег преношења одговорности за здравствену заштиту у затворима на Министарство здравља³³. **Комитет сматра да је надзор Министарства здравља и ангажовање у здравственој заштити у затворима важно и желео би да добије информације о оба ова питања.**

³¹ У Казнено-поправним заводима у Ђуприји и Нишу (укључујући и одвојену притворску јединицу у Пироту), као и у окружним затворима у Лесковцу и Прокупљу.

³² Договор у питању је постигнут између Министарства унутрашњих послова и Министарства правде у 2014. години и углавном се тиче оних делова земље где материјални услови у просторијама за задржавање у полицији не пружају адекватне услове за задржавање осумњичених за кривична дела преко ноћи.

³³ Народна скупштина Републике Србије оценила је преношење одговорности за здравствену заштиту у затворима на Министарство здравља као „један од предуслова за остваривање ефикасних истрага за случај постојања тврдњи да се према лицу лишеном слободe поступало насилно“ и позвала „Владу да што пре размотри ово питање и предложи Народној скупштини измене одговарајућих законских решења“ (види тачку 8. Закључка Народне скупштине РС бр. 74 од 23. октобра 2014. године).

57. Здравствени кадровски ресурси за потребе притворених лица су били задовољавајући у свим посећеним објектима. У начелу, сваки новопримљени притвореник је био подвргнут здравственом прегледу у року од 24 сата, који се састојао од визуелног прегледа, узимања анамнестичких података и разговора са лекаром опште праксе, у складу са чланом 12. Правилника о извршењу мере притвора. Међутим, изванредан број притворених лица у свакој притворској јединици је тврдио да се здравствени преглед по пријему састојао само од разговора са медицинским особљем без физичког прегледа.

Комитет препоручује да органи Републике Србије обезбеде да сви здравствени прегледи новопримљених притворених лица буду обављени у складу са захтевима наведеним у члану 12. Правилника о извршењу мере притвора.

58. Делегација Комитета је уочила да је позитивно то што су све установе имале посебан регистар повреда, у који лекари треба да евидентирају повреде констатоване на затвореницима приликом пријема у затвор или током боравка у затвору. Међутим, повреде које се уоче на новопримљеним затвореницима и даље се описују на површан начин и лекари не изводе закључке у смислу компатибилности повреда са наводима притвореника о неадекватном поступању полиције.

Здравствени преглед новопримљених затвореника, а посебно у установама које представљају тачке уласка у затворски систем, има велики значај. Такав преглед је од суштинске важности, посебно за спречавање ширења преносивих болести³⁴, спречавање самоубиства и за тачно благовремено евидентирање повреда.

Комитет жели да нагласи да лекар треба да разговара са сваким новопримљеним затвореником на одговарајући начин и да изврши физички преглед што је могуће пре по пријему; осим у изузетним околностима, разговор/преглед треба да се обави на дан пријема, а посебно када су у питању притворски објекти. Такође, Комитет подсећа да затворске службе здравствене заштите могу значајно да допринесу спречавању неадекватног поступања према притвореницима и пре пријема и током боравка, помоћу систематског евидентирања повреда и да, по потреби, обезбеде информације за релевантне државне органе.

59. Евиденција сачињена након здравственог прегледа треба да садржи:

- i) опис изјава које је дало лице, а које су релевантне за здравствени преглед (укључујући његов/њен опис свог здравственог стања и све наводе о злостављању),
- ii) потпун опис објективних лекарских налаза на основу темељног прегледа,
- iii) запажања стручног здравственог радника с обзиром на i) и ii), при чему исти треба да укаже на доследност између навода и објективних лекарских налаза.

³⁴ Тестови на хепатитис Б и Ц, као и ХИВ, понуђени су свим затвореницима по пријему и генерално су обављани у објектима које је Комитет посетио. Такође, тестови на туберкулозу вршили су се у Казнено-поправном заводу у Нишу. Чини се да сви објекти имају прецизну слику о броју затвореника погођених преносивим болестима.

Евиденција такође треба да садржи и резултате додатних обављених прегледа, детаљне закључке специјализованих консултација и опис прописаног лечења повреда и свих наредних спроведених процедура.

Евиденција о здравственом прегледу у случају трауматских повреда треба да буде сачињена на посебном обрасцу намењеном за ту сврху, са приказом тела у коју су уцртане трауматске повреде која ће се чувати у здравственом картону затвореника. Такође, било би пожељно да се повреде фотографишу и те фотографије би такође требало ставити у здравствени картон. Поред тога, треба водити посебан регистар повреда у који треба евидентирати све врсте повреда које се запазе.

60. Комитет понавља своју препоруку да се предузму кораци како би се обезбедило да затворске службе здравствене заштите у објектима које је посетио Комитет, као и друге затворске лекарске службе у другим деловима Србије, у потпуности извршавају своју улогу у спречавању неадекватног поступања и мучења у складу са горе наведеним запажањима и обезбеде следеће:

- да лекари укажу на крају својих извештаја о трауматским повредама, кад год могу то да ураде, на сваку узрочну повезаност између једног или више објективних лекарских налаза и изјава предметног лица;
- да извештаји о трауматским повредама који се тичу повреда које су вероватно настале злостављањем (чак и у одсуству изјава) буду аутоматски прослеђени телу надлежном за спровођење истрага, укључујући и кривичне истраге о тој ствари, без обзира на жеље предметног лица у питању;
- да лекари саветују предметног затвореника да писање таквог извештаја потпада под оквир система за спречавање злостављања, да тај извештај мора да се аутоматски проследи јасно одређеном истражном телу и да такво прослеђивање не замењује подношење притужбе у одговарајућем облику.

Такође би било препоручљиво да затворски лекари могу, у редовним временским размацима, да добијају повратне информације о мерама које су предузела релевантна тела везано за поступање по њиховим прослеђеним извештајима.

61. Прослеђивање релевантних информација надлежним тужилаштвима и судским органима од суштинске је важности за борбу против некажњавања полицијских службеника. У окружним затворима у Београду и Новом Саду, информације о лицима која су показала повреде и навела неадекватно поступање полиције по пријему у затвор, достављене су судији за претходни поступак и надлежном тужиоцу у случају пријема лица са видним повредама.³⁵ Иако постоји потреба за бољим евидентирањем повреда, као и да лекари дају јасније изјаве у погледу компатибилности утврђених повреда и навода о неадекватном поступању, ово се ипак сматра позитивним развојем догађаја. Наравно, да би то било делотворно, то од судије или тужиоца захтева да се лате решавања случајева, што није био случај у време посете. Ни у једном другом посећеном затворском објекту

³⁵ У члану 12. став 4. Правилника о извршењу мере притвора предвиђено је, у случају да се утврди постојање телесних повреда код притвореника, да је лекар дужан да о томе достави писмени извештај управнику завода.

нису примећене повреде на новопримљеним затвореницима које би биле исправно евидентиране или пријављене тужилаштву и судским органима.

Комитет препоручује да органи Републике Србије предузму кораке у свим затворима да се уведе јасна пракса извештавања правосудних органа о свим случајевима наводног неадекватног поступања у којима су евидентиране повреде.

62. Такође, поверљивост здравствених прегледа новопримљених затвореника није увек поштована у посећеним затворима³⁶. **Комитет препоручује да органи Републике Србије обезбеде да се у потпуности поштује поверљивост здравственог прегледа новопримљених затвореника.** Алтернативна решења, као што су врата од плексигласа испред соба за прегледе и инсталирање система позивања када лекар може лако и брзо да упозори затворске чуваре у изузетним случајевима када се затвореник узнемири или прети током здравственог прегледа, могу и треба да се реализују да би се усагласили легитимни захтеви у погледу безбедности и начело поверљивости лекарског прегледа и медицинске документације.

63. Што се тиче пружање помоћи затвореницима који имају проблеме са дрогом није било никаквих помака од посете 2015. године: обезбеђивање супституционе терапије метадоном и саветовање искључиво за оне затворенике који су евидентирани као зависници по њиховом уласку у затворски систем, мада и даље нема свеобухватне стратегије за пружање помоћи затвореницима који имају проблеме са дрогама. **Комитет још једанпут позива органе Републике Србије да израде свеобухватну стратегију за пружање помоћи затвореницима који имају проблеме са дрогама** (види такође став 78. из Извештаја о посети 2015. године: CPT/Inf(2016)21).

4. Остала питања

а. затворско особље

64. Делегација Комитета је поново утврдила да је број затворског особља у притворским јединицама веома мали, као и да је тај број додатно погођен забраном запошљавања новог затворског особља која је на снази од 2014. године. У Окружном затвору у Београду на 1.000 затвореника било је 348 чланова затворског особља, док је у Казнено поправном заводу Ниш овај однос био 397 чланова затворског особља на више од 1.500 затвореника. То је неизбежно утицало на организацију и надзор над активностима вежбања на слободном ваздуху притворених лица. Делегација Комитета је обавештена да ће око 150 новозапослених затворских чувара ступити на дужност чим прођу комплетну обуку. С обзиром на потребу израде пуног програма активности за притворенике, треба преиспитати захтеве у погледу броја особља. **Комитет би желео да добије информације о обезбеђеној обуци за горе наведених 150 новозапослених затворских службеника и њиховом распоређивању.**

³⁶ У члану 26. став 1. Правилника о извршењу мере притвора предвиђено је присуство члана обезбеђења у току лекарског прегледа притвореника само на изричит захтев лекара из разлога безбедности и физичког интегритета.

65. Делегација Комитета је утврдила позитивне помаке у смислу да особље у Окружном затвору у Београду и у већини других посећених затвора, више не носе службене палице у просторима за притворена лица. Међутим, у Окружном затвору у Лесковцу, затворски чувари су наставили да отворено носе службене палице. Отворено показивање службених палица не подстиче развој позитивних односа између особља и затвореника и **Комитет препоручује да затворско особље у Окружном затвору у Лесковцу престане да носи службене палице у просторима за извршење мере притвора.**

б. контакт са спољним светом

66. Комитет је поздравио одредбе ЗКП-а из 2014. године којима се повећава право на број посета притворених лица на три посете месечно у трајању од једног сата. О томе да ли ће та посета бити отвореног или затвореног типа одлучује надлежни судија у складу са члановима од 47. до 49. Правилника о извршењу мере притвора. Међутим, горе наведене одредбе су се спроводиле на рестриктиван начин и затвореницима су одобраване три посете месечно у трајању између 15 и 30 минута. Такође, посете су се систематски одвијале у затвореним условима (тј. преко стакленог зида и без физичког контакта са посетиоцима). У Окружном затвору у Лесковцу, притвореници су морали да стоје све време посете да би могла да разговарају са својим посетиоцима кроз металну мрежу која је озбиљно спречавала видљивост и комуникацију.

Комитет прихвата да је у неким случајевима оправдано, из безбедносних разлога или ради заштите легитимних интереса истраге, да се посете одвијају у кабинама и/или да се надгледају. Међутим, „отворене“ посете треба да буду правило, а оне „затворене“ изузетак, за све правне категорије затвореника. Свака одлука о наметању затворених посета мора увек да буде добро основана и образложена, а на основу индивидуалне процене потенцијалног ризика који представља затвореник.

Комитет препоручује да органи Републике Србија преиспитају режим посета у свим јединицама где бораве лица задржана на основу решења и да се обезбеди да затвореници добију бар три посете од по једног сата сваког месеца, што је по могућству еквивалентно једном сату сваке недеље. Такође, органи Републике Србије треба да уведу правило отворених посета за све затворенике, а да затворене посете буду изузетак. Поред тога, металне мреже на кабинама у Окружном затвору у Лесковцу треба да се уклоне и у кабинама за посетиоце обезбеде седишта за лица задржана на основу решења и њихове посетиоце.

ДОДАТАК I

СПИСАК ОБЈЕКАТА КОЈЕ ЈЕ ПОСЕТИЛА ДЕЛЕГАЦИЈА КОМИТЕТА

Објекти у надлежношћу Министарства унутрашњих послова

- Полицијска управа за град Београд, Улица 29. новембра, Београд
- Полицијска станица Стари град, Београд
- Полицијска станица Нови Београд, Београд
- Полицијска испостава Лесковац (Север)
- Полицијска управа у Нишу
- Полицијска управа у Новом Саду
- Полицијска управа у Панчеву
- Полицијска управа у Пироту

Објекти у надлежношћу Министарства правде (само притворска одељења)

- Окружни затвор у Београду
- Казнено-поправни завод у Ћуприји
- Окружни затвор у Лесковцу
- Казнено-поправни завод у Нишу (укључујући притворску јединицу у Пироту)
- Окружни затвор у Новом Саду
- Окружни затвор у Панчеву
- Окружни затвор у Прокупљу
- Окружни затвор у Врању